

N. R. Ceder

Scriptorium
NEVUM
1993

Copyright © 1993 by Naomi R. Ceder

As of August 2025 this book is released under the following Creative Commons license:

Tertius Libellus: Readings for Latin III © 1993 by Naomi R Ceder is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Design and Typesetting by B. L. Brys

SECTION • ONE
PERSEUS

Lesson I
    The Story Of Perseus 8
    Cases and Declensions - Review 10
Lesson II
    Perseus (continued) 12
    Pronouns - Personal & Demonstrative 15

SECTION • TWO
ROMAN HISTORY

Lesson III
    The Earliest Beginnings of Rome 18
    Verb Tenses - Present, Imperfect, & Future 20
Lesson IV
    Romulus and Remus 23
    Relative, Interrogative, & Indefinite Pronouns 25
Lesson V
    The Sabine Women 27
    Verb Tenses and Forms - Perfect System 29
Lesson VI
    Tullus Hostilius 31
    Participles 34
Lesson VII
    Horatius Cocles 35
Lesson VIII
    Hannibal 37
    Subjunctives - Present & Imperfect 39
Lesson IX
    Quintus Fabius Maximus 41
    Subjunctives - Perfect & Past Perfect 43

Lesson X	
Publius Cornelius Scipio Africanus	45
Irregular Verbs	47
Lesson XI	
Scipio Africanus, (continued)	49
Comparatives, Superlatives, & Adverbs	51
Lesson XII	
Gnaeus Pompeius Magnus	53
Cases - Part I	55
Lesson XIII	
Gaius Iulius Caesar	57
Cases - Part II	59
Lesson XIV	
“Veni, Vidi, Vici”	61
Lesson XV	
Caesar’s Assassination	63
Participles	65
Lesson XVI	
Marcus Tullius Cicero	66
Infinitives	68
Lesson XVII	
Cicero - Part 2	70
Participles, continued	72
Lesson XVIII	
Cicero’s Speech Against Cataline	73
Pronouns	75
Lesson XIX	
Res Gestae Divi Augusti	76
Tenses	78
Lesson XX	
Pugna Phillipica	79
Subjunctives - used as main verb	81
Lesson XXI	
Bellum Actiacum	82
Sequence of Tenses	84
Subordinate Clauses with the Subjunctive	84

SECTION • THREE
PLINY

Lesson XXII	
Epistula 30	88
Relative Clauses	90
Lesson XXIII	
Epistula 31	91
Direct vs. Indirect Discourse	93
Lesson XXIV	
Epistula 59	95
“Cum” clauses	98
Lesson XXV	
Epistula 90	99
Summary of Purpose Expressions.....	101

SECTION • FOUR
OVID

Lesson XXVI	
Deucalion & Pyrrha	104
Lesson XXVII	
Apollo & Daphne	108
Lesson XXVIII	
Icarus	112

SECTION • FIVE
VERGIL

Lesson XXIX
    Aeneid Book I, Lines 1-100 116

Lesson XXX
    Aeneid Book I, Lines 101-173 120

Lesson XXXI
    Aeneid Book I, Lines 310-414 123

Lesson XXXII
    Aeneid Book I, Lines 561 -617; 748-756 127

Lesson XXXIII
    Aeneid Book II, Lines 1-39 130

Lesson XXXIV
    Aeneid Book II, Lines 40 -80; 108 -198 132

Lesson XXXV
    Aeneid Book II, Lines 199-297; 370-401; 499-563;721-795 137

METER

Latin Meter 148

INDEX

Index 152

SECTION • ONE

P E R S E U S

Lesson I

THE STORY OF PERSEUS

Set Adrift

Haec narrantur a poetis de Perseo. Perseus filius erat Iovis, maximi deorum. Avus eius Acrisius appellabatur. Acrisius volebat Perseum, nepotem suum, necare; nam propter oraculum puerum timebat. Comprehendit igitur Perseum, adhuc infantem, et cum matre in arca lignea inclusit. Tum arcam ipsam in mare coniecit. Danae, Persei mater, magnopere territa est; tempestas enim magna mare turbabat. Perseus autem in sinu matris dormiebat. 5

Iuppiter tamen haec omnia vidit, et filium suum servare constituit. Fecit igitur mare tranquillum, et arcam ad insulam Seriphum perduxit. Huius insulae Polydectes tum rex erat. Postquam arca ad litus appulsa est, Danae in harena quietem capiebat. Post breve tempus a piscatore quodam reperta est, et ad domum regis Polydectis adducta est. Ille matrem et puerum benigne excepit, et sedem tutam in finibus suis dedit. Danae hoc donum libenter accepit, et pro tanto beneficio regi gratias egit. 10

Perseus Sent on his Travels

Perseus igitur multos annos ibi habitavit, et cum matre sua vitam egit beatam. At Polydectes Danaen magnopere amabat atque eam in matrimonium ducere volebat. Hoc tamen consilium Perseo minime gratum erat. Polydectes igitur Perseum dimittere constituit. Tum iuvenem ad se vocavit et haec dixit: "Turpe est vitam hanc ignavam agere; iam dudum tu adulescens es; quousque hic manebis? Tempus est arma capere et virtutem praestare. Hinc abi, et caput Medusae mihi refer." 20

Perseus, ubi haec audivit, ex insula discessit et, postquam ad continentem venit, Medusam quaesivit. Diu frustra quaerebat, nam naturam loci ignorabat. Tandem Apollo et Minerva viam demonstraverunt. Primum ad Graeas, sorores Medusae, pervenit. Ab his talaria et galeam magicam accepit. Apollo autem et Minerva falcem et speculum dederunt. Tum postquam talaria pedibus induit, in aera ascendit. Diu per aera volabat; tandem tamen ad eum locum venit ubi Medusa cum ceteris Gorgonibus habitabat. Gorgones autem monstra erant specie horribili; capita enim earum serpentibus omnino contacta erant; manus etiam ex aere factae erant. 25 30

The Gorgon's Head

Res erat difficillima abscidere caput Gorgonis; eius enim conspectu homines in saxum vertebantur. Propter hanc causam Minerva illud speculum dederat. Perseus igitur tergum vertit, et in speculum inspiciebat; hoc modo ad locum venit ubi Medusa dormiebat. Tum falce sua caput eius uno 35 ictu abscidit. Ceterae Gorgones statim e somno excitatae sunt et, ubi rem viderunt, ira commotae sunt. Arma rapuerunt, et Perseum occidere volebant; ille autem, dum fugit, galeam magicam induit et, ubi hoc fecit, statim e conspectu earum evasit.

Vocabulary

ab, *prep.* - with *abl*, from, by (*agent*)
accipio, accipere, accepi, acceptus - receive
ad, *prep.* - with *acc*, to, towards, at
aera, -ae, f. - air
ago, agere, egi, actus - do, drive
arca, -ae, f. - box, trunk
autem, conj. - moreover, however
avus, -i, m. - grandfather
beneficium, -i, n. - kindness, benefit
capio, capere, cepi, captus - take
caput, capitis, n. - head
do, dare, dedi, datus - give
domus, i, f. - house, home
enim, conj. - for (giving reason)
ex, prep. - with *abl*, out of, from
habito (1) - live in, dwell
igitur, adv. - therefore

in, prep. - with *abl*, in, on; with *acc*, into
insula, -ae, f. - island
locus, -i, m. - place
magnopere, adv. - greatly, very much
mare, -is, n. - sea
mater, matris, f. - mother
postquam, conj. - after
quaero, quaerere, quaesivi, quaesitus - seek, ask for
res, rei, f. - thing
rex, regis, m. - king
speculum, -i, n. - mirror
statim, adv. - immediately
talaria, talarium, n. (plural) - sandals
tum, adv. - then
venio, venio, veni, ventus - come, go
volo, velle, volui, — - want, wish

Important Names

Acrisius	Medusa
Apollo	Minerva
Danae	Perseus
Gorgones	Polydectes
Iuppiter	

English to Latin

1. One day Danae said to her son, "you are living a lazy life. I want you to go and slaughter a monster."
2. Grandfather Acrisius threw Danae and Perseus into the sea in a box, but Perseus slept through the great storm.
3. It is a very difficult matter to chop off the head off a Gorgon, but Perseus looked in the mirror and chopped off Medusa's head with one blow.
4. Gorgons are monsters of horrible appearance; for snakes live on their heads.
5. For a long time Perseus flew through the air and sought Medusa, for he wanted to bring back Medusa's head to king Polydectes.

CASES AND DECLENSIONS - REVIEW

Declensions

	First	Second	2nd Neuter	Third	3rd Neuter
			<i>Singular</i>		
<i>Nominative</i>	via	servus	signum	miles	corpus
<i>Genitive</i>	viae	servi	signi	militis	corporis
<i>Dative</i>	viae	servo	signo	militi	corpori
<i>Accusative</i>	viam	servum	signum	militem	corpus
<i>Ablative</i>	via	servo	signo	milite	corpore
			<i>Plural</i>		
<i>Nominative</i>	viae	servi	signa	milites	corpora
<i>Genitive</i>	viarum	servorum	signorum	militum	corporum
<i>Dative</i>	viis	servis	signis	militibus	corporibus
<i>Accusative</i>	vias	sevov	signa	milites	corpora
<i>Ablative</i>	viis	servis	signis	militibus	corporibus

Declensions, continued

	Fourth	4th Neuter	Fifth
	<i>Singular</i>		
<i>Nominative</i>	casus	cornu	res
<i>Genitive</i>	casus	cornus	rei
<i>Dative</i>	casui	cornu	rei
<i>Accusative</i>	casum	cornu	rem
<i>Ablative</i>	casu	cornu	re
	<i>Plural</i>		
<i>Nominative</i>	casus	cornua	res
<i>Genitive</i>	casuum	cornuum	rerum
<i>Dative</i>	casibus	cornibus	rebus
<i>Accusative</i>	casus	cornua	res
<i>Ablative</i>	casibus	cornibus	rebus

Case Names and Functions

Case	Function
<i>Nominative</i>	subject or modifying another nominative
<i>Genitive</i>	possessive - "of", "-'s"
<i>Dative</i>	indirect object - "to" or "for"
<i>Accusative</i>	direct object, with prepositions of motion towards
<i>Ablative</i>	means, place, accompaniment, with prepositions of motion away, place where

Lesson II

PERSEUS (continued)*The Sea Serpent*

Post haec Perseus in fines Aethiopum venit. Ibi Cepheus quidam illo tempore regnabat. Neptunum, maris deum, olim offenderat. Neptunus autem monstrum saevissimum miserat. Hoc cotidie e mari veniebat et homines devorabat. Ob hanc causam pavor animos omnium occupaverat. Cepheus igitur oraculum dei Hammonis consuluit, atque a deo iussus est
5
filiam monstro tradere. Eius autem filia, nomine Andromeda, virgo formosissima erat. Cepheus, ubi haec audivit, magnum dolorem percepit. Volebat tamen cives suos e tanto periculo extrahere, atque ob eam causam constituit imperata Hammonis facere.

Tum rex diem certam dixit et omnia paravit. Ubi ea dies venit, An- 10
dromeda ad litus deducta est et in conspectu omnium ad rupem alligata est. Omnes fatum eius deplorabant, nec lacrimas tenebant. At subito, dum monstrum expectant, Perseus accurrit; et ubi lacrimas vidit, causam doloris quaerit. Illi rem totam exponunt et puellam demonstrant. Dum haec geruntur, fremitus terribilis auditur; simul monstrum, horribili specie, 15
procul conspicitur. Eius conspectus timorem maximum omnibus iniecit. At monstrum magna celeritate ad litus contendit, iamque locum appropinquabat ubi puella stabat.

The Rescue

At Perseus, ubi haec vidit, gladium suum rapuit, et, postquam talaria induit, in aera sublatus est. Tum desuper in monstrum impetum subito 20
fecit et gladio suo collum eius graviter vulneravit. Monstrum, ubi sensit vulnus, fremitum horribilem edidit et sine mora totum corpus sub aquam mersit. Perseus, dum circum litus volat, reditum eius expectabat; mare autem interea undique sanguine inficitur. Post breve tempus, belua rursus caput sustulit; mox tamen a Perseo ictu graviore vulnerata est. Tum iterum 25
se sub undas mersit, neque postea visa est.

Perseus, postquam in litus descendit, primum talaria exiit; tum ad rupem venit ubi Andromeda vineta erat. Ea autem omnem spem salutis deposuerat et, ubi Perseus adiit, terrore paene exanimata erat. Ille vincula

statim solvit et puellam patri reddidit. Cepheus ob hanc rem maximo 30
 gaudio affectus est. Meritam gratiam pro tanto beneficio Perseo rettulit;
 praeterea Andromedam ipsam ei in matrimonium dedit. Ille libenter hoc
 donum accepit, et puellam duxit. Paucos annos cum uxore sua in ea regione
 habitavit, et in magno honore erat apud omnes Aethiopes. Magnopere
 tamen cupiebat matrem suam rursus videre. Tandem igitur cum uxore e 35
 regno Cephei discessit.

The Oracle Fulfilled

Post haec Perseus cum uxore sua ad urbem Acrisii rediit. Ille autem,
 ubi Perseum vidit, magno terrore affectus est. Nam propter oraculum istud
 nepotem adhuc timebat. In Thessaliam igitur ad urbem Larissam statim
 refugit; frustra tamen, neque enim fatum suum vitavit. Post paucos annos 40
 rex Larissae ludos magnos fecit; nuntios in omnes partes dimiserat et diem
 edixerat. Multi ex omnibus urbibus Graeciae ad ludos convenerunt. Ipse
 Perseus inter alios certamen discorum iniit. At, dum discum coniicit, avum
 suum casu occidit; Acrisius enim inter spectatores eius certaminis forte
 stabat. 45

Vocabulary

annus, -i, m - year

at, conj. - but

audio, audire, audivi, auditus - hear

causa, -ae, f. - cause

conspetus, us, m. - sight

conspicio, -spicere, -spexi, -spectus -
 catch sight of

deus, -i, m. - god

dies, diei, m. or f. - day

dum, conj. - while, so long as, until

facio, facere, feci, factus - make, do

finis, -is, m. - border, end

gladium, -i, n. - sword

hic, haec, hoc - this

horribilis, -e - horrible

ille, illa, illud - that

ipse, ipsa, ipsum - *intensive pronoun,*
used to emphasize what it modifies,

*e.g., dux ipse, "the leader **himself**"*

is, ea, id - he, she, it, this, that

litus, litoris, n. - shore

magnus, -a, -um - large

ob, prep. - *with acc*, on account of, in the
 way of

omnis, -e - all, every

pauci, -ae, -a - few

post, prep. - *with acc*, behind, after

puella, -ae, f. - girl

redeo, redire, redii, reditus - go back,
 return

(Vocabulary continues on next page)

Vocabulary, *continued*

sto, stare, steti, staturus - stand

sub, prep. - *with abl*, under; *with acc*, to
or at the base of

subito, adv. - suddenly

suus, -a, -um - his, her, its, their own

tamen, adv. - nevertheless, however

tantus, -a, -um - so great, so many

tempus, temporis, n. - time

totus, -a, -um - whole, entire

ubi, adv. & conj. - where, when

uxor, uxoris, f. - wife

video, videre, vidi, visus - see

vulnero (1) - wound

Important Names

Andromeda

Cepheus

Neptunus

English to Latin

1. On account of this girl, he took his sword, returned to the shore, and wounded the monster.
2. He wanted to make her his wife, but the girl herself did not want him to do this.

Directed Composition

In three (3) **Latin** sentences, give a different ending to the story of Perseus and Andromeda. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

SECTION • TWO
ROMAN HISTORY

Lesson III

THE EARLIEST BEGINNINGS OF ROME

Aeneas Settles in Italy

Olim in Asia erat urbs antiqua, quae Troia appellata est. Eam urbem Graeci decem annos obsederunt tandemque ceperunt. Priamo rege filiisque eius interfectis, urbem deleverunt. Sed Aeneas, qui inter clarissimos defensores urbis fuerat, cum paucis comitibus ex urbe effugit; cum profugos ex omnibus partibus coegisset, in Italiam migrare constituit. 5

Post septem annos venit in eam partem Italiae ubi erat urbs Laurentum. Ibi cum Troiani praedam ex agris agerent, Latinus rex Aboriginesque, qui tum ea loca tenebant, agros defendere paraverunt. Sed Latinus, postquam in colloquio originem multitudinis ducisque cognovit, pacem cum Aenea fecit atque postea ei Laviniam filiam in matrimonium dedit. Troiani urbem condiderunt, quam Aeneas ab nomine uxoris Lavinium appellavit. 10

Deinde Turnus, rex Rutulorum, cui Lavinia ante adventum Aeneae desponsa erat, bello Latinum Troianosque aggressus est. Victi sunt Rutuli, sed victores ducem Latinum amiserunt. Inde Turnus auxilium petivit ab Etruscis, qui totam Italiam fama nominis sui impleverant; illi metuentes novam urbem multitudine opibusque crescentem laeti auxilium tulerunt. Aeneas in tanto discrimine, ut Aborigines Troianosque sub eodem iure atque nomine haberet, Latinos utramque gentem appellavit. Cum adversus Etruscos se moenibus defendere posset, tamen in aciem copias eduxit. Etrusci victi sunt; victores tamen ducem ut antea amiserunt; post pugnam enim Aeneam reperire non potuerunt; multi igitur eum ad deos transisse crediderunt. 15 20

Founding of Alba Longa

Lavinia inde regnavit, quoad Ascanius, Aeneae filius, adolevit. Tum ille propter abundantem Lavini multitudinem matri urbem reliquit; ipse novam aliam urbem sub Albano monte condidit, quae Alba Longa appellata est. Multi reges post Ascanium imperium Albanum gesserunt. Quidam ex his, cui nomen Proca est, duos filios, Numitorem atque Amulium, habuit. Numitori, qui maior erat, regnum reliquit. Pulso tamen fratre, Amulius regnavit. Filium fratris necavit; filiam Rheam Silviam per speciem honoris sacerdotem Vestae legit. 25 30

Vocabulary

ager, agri, m. - field	honor, honoris, m. - honor
amitto, amittere, amisi, amissus - lose, send away	ibi, adv. - there
appello (1) - call by name, name	multitudo, multitudinis, f. - multitude, crowd
auxilium, -i, n. - help	nomen, nominis, n. - name
condo, condere, condidi, conditus - found, establish	ops, opis, f. - aid, resources, wealth
constituo, constituere, constitui, constitus - establish, decide	paro (1) - obtain, prepare
credo, credere, credidi, creditus - believe, trust (<i>with dative</i>)	pars, partis, f. - part, direction
cum, prep. - <i>with abl</i> , with	per, prep. - <i>with acc</i> , through
defendo, defendere, defensi, defensus - defend	possum, posse, potui, — - be able
dux, ducis, m. - leader	regno (1) - rule
filia, -ae, f. - daughter	regnum, -i, n. - kingdom
filius, -i, m. - son	relinquo, relinquere, reliqui, relictus - leave behind
frater, fratris, m. - brother	species, ei, f. - appearance
gens, gentis, f. - clan, race, family	sum, esse, fui, futurus - be
habeo, habere, habui, habitus - have	teneo, tenere, tenui, tentus - hold
	urbs, urbis, f. - city
	victor, -oris, m. - victor
	vinco, vincere, vici, victus - conquer, defeat

Important Names

Aeneas	Lavinia
Alba Longa	Lavinium
Amulius	Numitor
Ascanius	Rhea Silvia
Etrusci	Rutuli
Latinus	Turnus

English to Latin

1. When Aeneas had defeated the Latins, he founded a city and called it Lavinium from his wife's name.
2. For ten years the Greeks besieged Troy, an ancient city in Asia, and finally they captured and destroyed it.
3. When the Greeks had killed King Priam and his sons, Aeneas collected a few exiles and migrated to Italy.
4. There, with peace having been made with the Trojans, King Latinus gave his daughter to the Trojan king.
5. Ascanius, the son of Lavinia, left his mother's city and founded a new city which he called Alba Longa.

VERB TENSES - PRESENT, IMPERFECT, & FUTURE

Present Active Indicative

1st Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
porto	portamus
portas	portatis
portat	portant

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
doceo	docemus
doces	docetis
docet	docent

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
pono	ponimus
ponis	ponitis
ponit	ponunt

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capio	capimus
capis	capitis
capit	capiunt

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
munio	munimus
munis	munitis
munit	muniunt

Present Passive Indicative**1st Conjugation**

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
portor	portamur
portaris (-re)	portamini
portatur	portantur

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
doceor	docemur
doceris (-re)	docemini
docetur	docentur

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
ponor	ponimur
poneris (-re)	ponimini
ponitur	ponuntur

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capior	capimur
caperis (-re)	capimini
capitur	capiuntur

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
munior	munimur
muniris (-re)	munimini
munitur	muniuntur

Imperfect Active Indicative**1st Conjugation**

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
portabam	portabamus
portabas	portabatis
portabat	portabant

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
docebam	docebamus
docebas	docebatis
docebat	docebant

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
ponebam	ponebamus
ponebas	ponebatis
ponebat	ponebant

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capiebam	capiebamus
capiebas	capiebatis
capiebat	capiebant

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
muniebam	muniebamus
muniebas	muniebatis
muniebat	muniebant

Future Active Indicative**1st Conjugation**

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
portabo	portabimus
portabis	portabitis
portabit	portabunt

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
docebo	docebimus
docebis	docebitis
docebit	docebunt

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
ponam	ponemus
pones	ponetis
ponet	ponent

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capiam	capiemus
capiēs	capietis
capiet	capient

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
muniam	muniemus
munies	munietis
muniet	munient

Present Infinitive

The present active infinitive is the second principal part of a verb, e.g., pono, **ponere**. The passive infinitive is formed by replacing the final '-e' ('-ere' for 3rd and 3rd 'io') with '-i'.

Present Infinitive Active

portare
docere
ponere
capere
munire

Present Infinitive Passive

portari
doceri
poni
capi
muniri

Present Imperative (*only second person*)**1st Conjugation**

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
porta	portate

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
doce	docete

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
pone	ponite

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
cape	capite

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
muni	munite

Lesson IV

ROMULUS AND REMUS

Birth, Upbringing and Recognition

Ex hac filia nati sunt duo filii, Romulus et Remus. Pater eorum, ut fama est, Mars deus erat. Sed nec dei nec homines matrem et pueros a crudelitate regia defenderunt. Sacerdos in custodiam data est; pueros rex in Tiberim iniici iussit. Forte Tiberis abundaverat, neque ei qui pueros ferebant adire ad altam aquam poterant. Itaque pueros in alveo posuerunt atque in tenui aqua reliquerunt. Sed alveus in sicco sedit. Deinde lupa sitiens - sic enim est traditum - ex montibus qui circa sunt ad puerorum vagitum cursum flexit. Faustulus, pastor regius, eam invenit pueros nutrientem. Ab eo atque Larentia uxore pueri educati sunt. Cum primum adoleverunt, venari coeperunt et in latrones praeda onustos impetus facere pastoribusque praedam dividere. 5 10

Dum quoddam ludicrum celebratur, latrones irati ob praedam amissam impetum in Romulum et Remum fecerunt; captum Remum regi Amulio tradiderunt. Pueros praedam ex agris Numitoris egisse incusabant. Sic ad supplicium Numitori Remus datus est. 15

Ab initio Faustulus crediderat pueros iussu regis expositos apud se educari. Tum periculo Remi motus rem Romulo aperit. Forte Numitor quoque audiverat fratres geminos esse; tum comparans et aetatem eorum et nobilem animum Remi nepotem agnovit. Romulus cum manu pastorum in regem Amulium impetum facit; Remus alia parata manu adiuvat. Ita rex interfectus est. Imperium Albanum Numitori avo ab iuvenibus restitutum est. Deinde Romulus et Remus in iis locis ubi expositi ubique educati erant urbem condere constituerunt. 20

Founding of Rome

Uterque iuvenis nomen novae urbi dare eamque regere cupiebat. Sed quod gemini erant, nec res aetate discerni poterat, auguriis usi sunt. A Remo prius visi sunt sex vultures. Romulo postea duodecim sese ostenderunt. Uterque ab amicis rex appellatus est atque regnum postulabat. Cum irati arma rapuissent, in pugna Remus cecidit. Ex alia fama Remus illudens fratrem novos muros urbis transiluit, inde interfectus est ab irato 25 30

Romulo, qui haec verba quoque addidit: "Sic deinde pereat quicumque alius transiliet moenia mea." Ita solus potitus est imperio Romulus; conditam urbem a suo nomine Romam appellavit.

Palatium primum, in quo ipse erat educatus, munivit. Vocata ad concilium multitudine, iura dedit. Insignia quoque imperii, sellam curulem 35 togamque praetextam, et duodecim lictores sumpsit. Asylum aperuit in monte Capitolino, quo multi ex finitimis populis profugerunt. Creavit etiam centum senatores, qui honoris causa patres appellati sunt.

Vocabulary

aetas, aetatis, f. - age	novus, -a -um - new
alius, -a, -ud - other	pater, patris, m. - father
aqua, -ae, f. - eater	postea, adv. - afterwards
deinde, adv. - then, from there	praeda, -ae, f. - loot
expono, exponere, exposui, expositus - set out, expose	puer, pueri, m. - boy
fama, -ae, f. - fame, reputation	qui, quae, quod, - who, which
forte, adv. - by chance	quidam, quaedam, quoddam - certain
imperium, -i, n. - command, power	regius, -a -um - royal
impetus, us, m. - attack, force	sed, conj. - but
interficio, interficere, interfeci, interfectus - kill	sic, adv. - in this way, thus
iuvenis, -is, m. - young man	solus, -a -um - alone
manus, -us, f. - hand, band	trado, tradere, tradidi, traditus - hand over
mons, montis, m. - mountain	uterque, utraque utrumque - each of two, both
multus, -a -um - many	verbum, -i, n. - word

Important Names

Amulius	Remus
Faustulus	Roma
Mars	Romulus
Numitor	Tiber

English to Latin

1. Romulus and Remus, exposed by the order of the king, were found and brought up by Faustulus, the royal shepherd.
2. Robbers, angered by lost loot, captured Romulus' brother and gave him to Numitor for punishment.
3. Faustulus recognized Romulus and Remus as the king's grandsons and revealed the matter to Romulus.

Directed Composition

In three (3) **Latin** sentences, tell what might have happened if Remus, not Romulus, had won the vulture contest. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

RELATIVE, INTERROGATIVE, & INDEFINITE PRONOUNS

Relative Pronouns

	Masc.	Fem.	Neuter
	<i>Singular</i>		
<i>Nominative</i>	qui	quae	quod
<i>Genitive</i>	cuius	cuius	cuius
<i>Dative</i>	cui	cui	cui
<i>Accusative</i>	quem	quam	quod
<i>Ablative</i>	quo	qua	quo
	<i>Plural</i>		
<i>Nominative</i>	qui	quae	quae
<i>Genitive</i>	quorum	quarum	quorum
<i>Dative</i>	quibus	quibus	quibus
<i>Accusative</i>	quos	quas	quae
<i>Ablative</i>	quibus	quibus	quibus

Interrogative Pronouns

	M. & F.	Neuter
	<i>Singular</i>	
<i>Nominative</i>	quis	quid
<i>Genitive</i>	cuius	cuius
<i>Dative</i>	cui	cui
<i>Accusative</i>	quem	quid
<i>Ablative</i>	quo	quo
	<i>Plural</i>	
	<i>(Same as Relative Pronoun)</i>	

Indefinite Pronouns

quidam - “a certain”, specific example in mind, but not given a name

	Masculine	Feminine	Neuter
		<i>Singular</i>	
<i>Nominative</i>	quidam	quaedam	quoddam
<i>Genitive</i>	cuiusdam	cuiusdam	cuiusdam
<i>Dative</i>	cuidam	cuidam	cuidam
<i>Accusative</i>	quendam	quandam	quoddam
<i>Ablative</i>	quodam	quadam	quodam
		<i>Plural</i>	
<i>Nominative</i>	quidam	quaedam	quaedam
<i>Genitive</i>	quorundam	quarundam	quorundam
<i>Dative</i>	quibusdam	quibusdam	quibusdam
<i>Accusative</i>	quosdam	quasdam	quaedam
<i>Ablative</i>	quibusdam	quibusdam	quibusdam

Indefinite Pronouns

aliquis - “some”, no specific example in mind, hypothetical

	M. & F.	Neuter	
		<i>Singular</i>	
<i>Nominative</i>	aliquis	aliquid	
<i>Genitive</i>	alicuius	alicuius	
<i>Dative</i>	alicui	alicui	
<i>Accusative</i>	aliquem	aliquid	
<i>Ablative</i>	aliquo	aliquo	
		<i>Plural</i>	
	“ali-” + <i>plurals of relative pronouns</i>		

Lesson V

THE SABINE WOMEN

Rome Needs Women

Iam res Romana firma et finitimis civitatibus bello par erat. Sed Romani neque uxores neque cum finitimis ius conubii habebant. Tum Romulus quosdam ex patribus legatos in vicinas gentes misit qui societatem conubiumque novo populo peterent. Nusquam benigne legati auditi sunt; nam finitimi non solum Romanos spernebant, sed etiam tantam in medio crescentem urbem metuebant. Itaque irati Romani vi uti statuerunt. 5

Ad eam rem Romulus, ludis paratis, finitimos ad spectaculum invitavit. Multi convenerunt, ut et ludos spectarent et novam urbem viderent. Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. Ubi spectaculi tempus venit omnesque intenti in ludos erant, tum, signo dato, Romani rapere virgines coeperunt. Parentes virginum profugerunt clamantes Romanos hospitium violavisse. Nec raptae virgines aut spem de se meliorem aut indignationem minorem habebant. 10

Sed ipse Romulus circumibat ostendebatque id patrum superbia factum esse. "Quamquam vi captae estis," inquit, "omnia iura Romanorum habebitis." 15

The Sabines Attack

Iam multo minus perturbati animi raptarum erant. At parentes earum civitates finitimas, ad quas eius iniuriae pars pertinebat, ad arma concitabant. Hae civitates omnes a Romulo victae sunt. Novissimum bellum ab Sabinis ortum est, quod multo maximum fuit. Sabini arcem Romanam in monte Capitolino dolo ceperunt. Romani postero die arcem recipere conati sunt. Ubi Hostius Hostilius, dux exercitus Romani, cecidit, confestim acies Romana pulsa est. At Romulus templum vovit Iovi Statori oravitque auxilium. Tum credens preces suas auditas esse "hinc," inquit, "Romani, Iuppiter optimus maximus nos resistere ac renovare pugnam iubet." 20
Restiterunt Romani tamquam caelesti voce iussi. 25

The Women Impose Peace

Tum Sabinae mulieres ausae sunt se inter tela volantia inferre, ut pacem a patribus virisque implorarent. Duces ea re moti non modo pacem sed etiam civitatem unam ex duabus faciunt; regnum quoque consociant atque Romam faciunt sedem imperii. Multitudo ita aucta novo nomine Quirites appellata est ex Curibus, quae urbs caput Sabinorum erat. Deinde Romulus, populo in curias triginta diviso, nomina mulierum raptarum curiis dedit. 30

Post aliquot annos Tatius, rex Sabinorum, ab Laurentibus interfectus est. Romulus postea solus regnavit. Annis sequentibus bella secunda cum Fidenatibus Veientibusque, populis Etruscis, gesta sunt. 35

Dum Romulus quodam tempore exercitum in campo Martio recenset, tempestas subito coorta eum nimbo operuit. Patres qui proximi steterant dixerunt regem sublimem raptum esse. Deinde universi clamant: "Salve, deus deo nate." Romulus dicitur postea cuidam civi se ostendisse et eum his verbis allocutus esse: "Nuntia Romanis deos velle meam Romam caput orbis terrarum esse; proinde res militaris colenda est; nam nullae opes humanae armis Romanis resistere possunt." Postea nomen Quirinus Romulo additum est. Regnavit septem et triginta annos. 40

Vocabulary

acies, aciei, f. - battle line, edge

arma, armorum, n. - arms, weapons
(plural only)

aut, conj. - or; **aut...aut** - either...or

bellum, -i, n. - war

cado, cadere, cecidi, casurus - fall

civis, -is, m. - citizen

civitas, civitatis, f. - city, citizenship

clamo (1) - shout

coepi, coepisse, -, coeptus - begin

convenio, convenire, conveni,

conventus - come together, meet

de, prep. - with *abl.*, about, (down) from

dico, dicere, dixi, dictus - say

etiam, conj. - even, also

finitimus, -a, -um - neighboring,
neighbor

iam, adv. - already, now

inquam (has only present and imperfect forms) - say

iubeo, iubere, iussi, iussus - order

ludus, -i, m. - game, school

nam, conj. - for (giving reason)

ostendo, ostendere, ostendi, ostentus -
show

parvus, -a, -um - small

pax, pacis, f. - peace

populus, -i, m. - people

rapio, rapere, rapui, raptus - seize,
snatch

virgo, virginis, f. - virgin

vis, viris, f. - force, (*in plural*) powers

volo (1) - fly

Important Names

Capitolinus Mons	Romani
Quirinus	Romulus
Quitites	Sabini

English to Latin

1. The neighbors of the Romans came to Rome to watch the games and to see the new city.
2. Although the Sabine women had been captured by force, Romulus gave them all of the rights of Romans.
3. Romulus had ruled for thirty-seven years when a storm snatched him up to the gods.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences give another explanation of what might have happened to Romulus during the storm. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity. Verb Tenses and Forms - Perfect System

VERB TENSES AND FORMS - PERFECT SYSTEM

Perfect Stem - the third principal part of a verb is the first person singular of the perfect, 'posui' in the example below. Remove the 'i' to get the perfect stem, 'posu-'.

Perfect Passive Participle - the Perfect passive participle is the fourth principal part of a verb, 'positus' in the example. It takes 1st & 2nd declension adjective endings.

Sample verb: **pono, ponere, posui, positus** - put, place

Perfect Active Indicative

<i>perfect stem</i> + -i	-imus	posui	posuimus
-isti	-istis	posuisti	posuistis
-it	-erunt	posuit	posuerunt

Perfect Passive Indicative

<i>perfect</i>		sum	sumus	positus (-a, -um)	sum	positi (-ae, -a)	sumus
<i>passive</i>	+	es	estis	positus (-a, -um)	es	positi (-ae, -a)	estis
<i>participle</i>		est	sunt	positus (-a, -um)	est	positi (-ae, -a)	sunt

Past Perfect Active Indicative

<i>perfect stem</i>	+	-eram	-eramus	posueram	posueramus
		-eras	-eratis	posueras	posueratis
		-erat	-erant	posuerat	posuerant

Past Perfect Passive Indicative

<i>perfect</i>		eram	eramus	positus (-a, -um)	eram	positi (-ae, -a)	eramus
<i>passive</i>	+	eras	eratis	positus (-a, -um)	eras	positi (-ae, -a)	eratis
<i>participle</i>		erat	erant	positus (-a, -um)	erat	positi (-ae, -a)	erant

Future Perfect Active Indicative

<i>perfect stem</i>	+	-ero	-erimus	posuero	posuerimus
		-eris	-eritis	posueris	posueritis
		-erit	-erint	posuerit	posuerint

Future Perfect Passive Indicative

<i>perfect</i>		ero	erimus	positus (-a, -um)	ero	positi (-ae, -a)	erimus
<i>passive</i>	+	eris	eritis	positus (-a, -um)	eris	positi (-ae, -a)	eritis
<i>participle</i>		erit	erint	positus (-a, -um)	erit	positi (-ae, -a)	erint

Perfect Infinitive

The perfect active infinitive is formed by adding ‘-sse’ to the third principal part of a verb, ‘posuisse’ in the example above.

Lesson VI

TULLUS HOSTILIUS

War with The Albans

Numa mortuo, Tullus Hostilius rex creatus est. Hic ferocior etiam quam Romulus fuit. Quod civitas torpere otio videbatur, causas undique belli quaerebat. Bellum cum Albanis primum ortum est. Albani priores magno exercitu in agrum Romanum impetum fecerunt. Ibi Cluilius, Albanus rex, moritur. Albani dictatorem Mettium Fufetium creant. Ubi is ab Tullo colloquium petivit, rex Romanus non recusavit. Mettius sic locutus est: "Uterque populus se bellum gerere propter iniurias dicit. Re vera cupido imperii duos cognatos vicinosque populos ad arma concitat. Sed potius metuere debemus Etruscos, qui, cum defessi confectique erimus, simul victorem ac victum aggredientur. Certamen igitur de imperio paucorum proelio potius decernamus." Tullus consilium probavit, quamquam magnam spem victoriae habebat.

Triple Combat

Forte in utroque exercitu erant trigemini fratres, nec aetate nec viribus dispares, Horatii et Curiatii. Hi Albani erant, illi Romani. Trigemini ad hanc pugnam delecti arma capiunt et in medium inter duas acies procedunt. Duo exercitus, erecti anxiique, in spectaculum animos intendunt. Signo dato, terni iuvenes concurrunt.

Primo congressu duo Romani interfecti sunt et tres Albani vulnerati. Eum qui integer fuit tres Curiatii circumsternere conati sunt. Cum iam Romanus paulum fugisset, respexit atque vidit tres Curiatios magnis intervallis sequentes. Subito constitit et in proximum Curiatium impetum facit; dum exercitus Albanus Curiatios obsecrant ut fratri auxilium ferant, Horatius eum interfecit; deinde victor secundum fratrem petit. Tum magno clamore Romani adiuvant militem suum et ille conficere proelium properat. Priusquam consecutus est tertius, Horatius alterum Curiatium conficit. Iamque singuli supererant, sed nec spe nec viribus pares; alter integer et ferox superioribus victoriis erat; alter defessus vulnere, animo fractus, in certamen venit. Nec illud proelium fuit. Curiatium vix sustinentem arma Horatius caedit et iacentem spoliat.

One More Death

Ad sepulturam inde suorum Romani atque Albani nequaquam paribus animis vertuntur, alteri victores alteri victi. Exercitus domos abducti sunt. Horatii soror, quae uni ex Curiatiis desponsa erat, cognovit inter spolia pauludamentum sponsi, quod ipsa confecerat. Solvit crines et multis cum lacrimis sponsum mortuum appellat. Frater, iratus propter maerorem sororis in victoria sua tantoque publico gaudio, gladio eam interfecit. Res ad populum relata est. Homines vehementer moti sunt in eo iudicio, Publio Horatio patre clamante filiam iure caesam esse. Sed magis admiratione virtutis quam iure causae iuvenem absolverunt.

Vocabulary

alter, altera, alterum - other (<i>of two</i>)	proelium, -i, n. - battle
animus, -i, m. - mind, spirit	propter, prep. - <i>with acc</i> , on account of
certamen, certaminis, n. - contest, struggle	pugna, -ae, f. - fight
conficio, conficere, confeci, confectus - finish, kill	quamquam, conj. - although
duo, duae, duo - two	refero, referre, retuli, relatus - bring back, report
exercitus, exercitus, m. - army	secundus, -a, -um - following, favorable, second
fugio, fugere, fugi, fugiturus - flee	sequor, sequi, secutus est - follow
gero, gerere, gessi, gestus - carry, bear, wear, do	soror, sororis, f. - sister
inter, prep. - <i>with acc</i> , among	spes, spei, f. - hope
ius, iuris, n. - law, right	tres, tria - three
metuo, metuere, metui, — - fear	unus, -a, -um - one
morior, mori, mortuus est - die	verto, vertere, verti, versus - turn
par (third declension adj.) - equal	victoria, -ae, f. - victory
peto, petere, petivi, petitus - seek	virtus, virtutis, f. - virtue, courage

Important Names

Albani
 Curiatii
 Etrusci
 Horatii
 Tullus Hostilius

English to Latin

1. Because the Etruscans will attack both the Albans and Romans, we should decide this contest by the battle of a few.
2. With two of the Horatii having been killed, the Curiatian triplets had great hope of victory.
3. The Roman fled so that he might make an attack on the wounded Albans one at a time.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell whether or not you think Horatius was justified in killing his sister, and why. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

PARTICIPLES

Overview of Participles

Latin has four participles - the present active, perfect passive, future active and future passive, as shown for the verb **pono, ponere, posui, positus** - place

	Present	Perfect	Future
<i>Active</i>	ponens "placing"		positurus "going to place"
<i>Passive</i>		positus "having been placed"	ponendus "ought to be placed"

Forming Participles

	1st	2nd	3rd	3rd -io	4th
<i>Present Active</i>	portans	docens	ponens	capiens	muniens
<i>Perfect Passive</i>	<i>Fourth Principal Part, e.g., positus, -a, -um</i>				
<i>Future Active</i>	<i>Fourth Principal Part + -urus, -ura, -urum, e.g., positurus, -a, -um</i>				
<i>Future Passive</i>	portandus	docendus	ponendus	capiendus	muniendus

Declension of participles

Present active participles are declined like 3rd declension adjectives:

	M. & F.	Neuter	M. & F.	Neuter
	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>		
<i>Nominative</i>	ponens	ponens	ponentes	ponentia
<i>Genitive</i>	ponentis	ponentis	ponentium	ponentium
<i>Dative</i>	ponenti	ponenti	ponentibus	ponentibus
<i>Accusative</i>	ponentem	ponens	ponentes	ponentia
<i>Ablative</i>	ponente	ponente	ponentibus	ponentibus

All other participles are declined like 1st & 2nd declension adjectives, ending in **-us, -a, -um**.

Lesson VII

HORATIUS COCLES

One Man's Bravery Saves the City

Tarquinius, ut regnum reciperaret, ad Larem Porsenam, Clusinum regem, fugit. Ei persuasit ne regem Etruscae gentis regno privari pateretur. Porsena Romam infesto exercitu venit. Magnus terror senatum occupavit; adeo firma res Clusina tum erat magnumque Porsenae nomen.

Cum hostes adessent, omnes in urbem ex agris veniunt urbemque ipsam muniunt praesidiis. Alia loca muris, alia Tiberi obiecto videbantur tuta. Pons sublicius tamen iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset, Horatius Cocles, qui forte ad pontem positus erat. Clusini repentino impetu Ianiculum ceperunt atque inde velociter ad flumen decurrebant. Cocles, cum suos fugere vidisset, oravit eos ut manerent et pontem rescinderent: se impetum hostium, quantum unus posset id facere, excepturum esse. Processit inde in primum aditum pontis ipsaque audacia turbavit hostes.

Duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Larcium ac T. Herminium, ambos claros genere factisque. Cum his primam pugnam paulisper sustinuit. Deinde eos, parva parte pontis relicta, cedere in tutum iussit. Pudor inde commovit Etruscos, et, clamore sublato, undique in unum hostem tela coniciunt. Denique, ponte paene rescisso, Cocles armatus in Tiberim desiluit incolumisque ad suos tranavit. Grata erga tantam virtutem civitas fuit; statua eius in comitio posita est, et agri quantum uno die circumaravit datum.

Vocabulary

audacia, -ae, f. - boldness

clarus, -a, -um - bright, famous

commoveo, commovere, commovi,

commotus - move deeply

firmus, -a, -um - strong

flumen, fluminis, n. - river

gratus, -a, -um - pleasing

hostis, -is, m. - enemy

inde, adv. - from there

iter, itineris, n. - journey, route

maneo, manere, manui, mansurus - remain

munio, munire, munivi, munitus - fortify, build (*a road*)

murus, -i, m. - wall

occupo (1) - seize

oro (1) - beg, ask, plead

paene, adv. - almost

Vocabulary

pono, ponere, posui, positus - place
pons, pontis, m. bridge
procedo, procedere, processi,
processurus - go forward
pudor, pudoris, m. - shame
quantus, -a, um - how much
suffero, sufferre, sustuli, sublatus - lift

up
sustineo, sustinere, sustinui, sustentus
 - endure, sustain
telum, -i, n. - weapon, spear
tutus, -a, -um - safe
undique, adv. - from all sides

Important Names

Etrusci	Lars Porsena	Tarquinius
Horatius Cocles	pons sublicius	Tiber

English to Latin

1. When the enemy was present, Horatius Cocles begged his friends to remain so that the bridge might be cut off.
2. So great was the name of Porsena that the entire senate was seized by a great fear.
3. Finally, he ordered the two who had been held by shame to retreat across the bridge to safety.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell whether (and why) you think Horatius' reward matched his deeds. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

Lesson VIII

HANNIBAL

Hannibal's Early Career

Carthaginienses post primum Punicum bellum imperium opesque in Hispania diligenter auxerunt. Dux huius operis Hamilcar erat, qui imperator primo bello fuerat atque indignabatur quod Carthago eo bello Siciliam Sardiniamque amiserat.

Hannibal, eius filius, annos novem natus patre incitante iuravit se semper hostem futurum esse populi Romani. Postea in Hispaniam missus est. Tam similis patri ore vultuque erat ut milites Hamilcarem iuvenem redditum sibi esse crederent. Ingenium autem erat res diversissimas, parendum atque imperandum, aptum. Non minus Hasdrubali, imperatori, qui interfecto Hamilcare ei successor fuit in Hispania, quam exercitui carus erat. Neque Hasdrubal alium quemquam militibus praeficere malebat, neque milites alio duce plus confidebant aut audebant. Plurimum audaciae ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula praebebat. Nullo labore aut corpus fatigari aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia erat par. Cibi modus potionisque desiderio naturali, non voluptate, finitus est; tempora vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata sunt; id quod gerendis rebus supererat quieti datum est; ea neque molli strato neque silentio arcessita est; multi saepe eum militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter aequales excellens; arma atque equi conspiciebantur. Equitum peditumque idem longe primus erat; princeps in proelium ibat, ultimus commisso proelio excedebat.

Hannibal Attacks Saguntum and Marches into Italy

Hasdrubale interfecto, Hannibal, natus annos viginti septem imperator creatus, constituit Romanos vincere, ut Carthaginem in pristinam auctoritatem restitueret. Primum obsidione urbem Saguntinorum cepit, qui socii Hispanienses Romanorum erant. Deinde per montes Pyrenaeos atque Alpes iter difficile in Italiam fecit. Ibi Romanos exercitus superavit ad Ticinum flumen, ad Trebiam, ad Trasumennum lacum, in Apulia ad Cannas. In Apuliam venerat eo consilio, ut spe libertatis socios Romanorum

sollicitaret. Quidam ex sociis amicitiam Hannibalis secuti sunt, sed multi in fide Romanorum manserunt. Cum optimi duces Romani adversus Hannibalem mitterentur, numquam tamen eum devincere potuerunt. Sedecim annos in Italia neque victor neque victus mansit. 30

Vocabulary

amicitia , -ae, <i>f.</i> - friendship	natus , -a, -um - born, aged
audeo , audere , ausus sum - dare	operio , operire , operui , opertus - cover
committo , committere , commisi , commissus - engage in, entrust	periculum , -i, <i>n.</i> - danger
corpus , corporis , <i>n.</i> - body	princeps , principis , <i>m.</i> - chief, leader (as noun & adj.)
eques , equitis , <i>m.</i> - cavalryman, knight	quies , quietis , <i>f.</i> - rest, quiet
iaceo , iacere , iacui , — - lie	reddo , reddere , reddidi , redditus - give back
imperator , imperatoris , <i>m.</i> - com- mander	saepe , <i>adv.</i> - often
impero (1) - command	socius , -a -um - ally
iuo (1) - swear	somnus , -i, <i>m.</i> - sleep
miles , militis , <i>m.</i> - soldier	supersum , superesse , superfui , — - survive
militaris , -e - military	viginti , <i>indec.</i> - twenty
mitto , mittere , misi , missus - send	

Important Names

Alpes Montes
Carthago
Hamilcar
Hannibal
Hasdrubal
Pyrenaei Montes
Saguntum

English to Latin

1. Because his father had been a general in the First Punic War, Hannibal, at the age of 9, swore that he would always fight the Roman people.
2. He was so similar to his father in expression, he was called “Young Hamilcar” by the soldiers.
3. With the Roman army having been conquered at Cannae, Hannibal went to Apulia to stir up the Roman allies.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell which of Hannibal’s qualities (and why) you think is most important for a leader. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity. Subjunctives - Present & Imperfect

SUBJUNCTIVES - PRESENT & IMPERFECT

Present Active Subjunctive

1st Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
portem	portemus
portes	portetis
portet	portent

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
doceam	doceamus
doceas	doceatis
doceat	doceant

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
ponam	ponamus
ponas	ponatis
ponat	ponant

3rd ‘io’ Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capiam	capiamus
capias	capiatis
capiat	capiant

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
muniam	muniamus
munias	muniat
muniat	muniant

Present Passive Subjunctive**1st Conjugation**

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
porter	portemur
porteris (-re)	portemini
portetur	portentur

2nd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
docear	doceamur
docearis (-re)	doceamini
doceatur	doceantur

3rd Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
ponar	ponamur
ponaris (-re)	ponamini
ponatur	ponantur

3rd 'io' Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
capiar	capiamur
capiaris (-re)	capiamini
capiatur	capiantur

4th Conjugation

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
muniar	muniamur
muniaris (-re)	muniamini
muniatur	muniantur

The Imperfect Subjunctive**Active**

<i>present infinitive +</i>	- m	- mus	ponerem	poneremus
	- s	- tis	poneres	poneretis
	- t	- nt	poneret	ponerent

Passive

<i>present infinitive +</i>	- r	- mur	ponerer	poneremur
	- ris (-re)	- mini	ponereris	poneremini
	- tur	- ntur	poneretur	ponerentur

Lesson IX

QUINTUS FABIVS MAXIMVS

FabivS Negotiates with Carthage

Initio secundi Punici belli Romani legatos Carthaginem miserunt qui reperirent num publico consilio Hannibal Saguntum oppugnasset. Re diu atque frustra in senatu Carthaginensi deliberata, tandem unus ex Carthaginensibus clamavit: "Omittite Sagunti mentionem facere, et quod fertis aliquando dicite." Tum Q. FabivS Maximus, legationis Romanae princeps, sinu ex toga facto, "hic," inquit, "vobis bellum et pacem portamus, utrum placet, sumite." Carthaginenses haud minus ferociter eum iusserunt dare utrum vellet. Et cum is iterum sinu effuso bellum se dare dixisset, Carthaginenses responderunt: "Bellum accipimus et quibus animis accipimus isdem geremus."

The Great Delayer

Postquam Romani cladem ad Trasumennum lacum acceperunt, FabivS dictator creatus est, et M. MinucivS Rufus magister equitum. Consilium erat Fabii nullo loco cum hoste decertare, sed fines Romanorum sociorumque intueri et levibus proeliis militum fortitudinem augere. Hannibal hoc consilio turbatus dictatorem invidia onerare constituit. Itaque cum ager Fabii ei monstratus esset, omnibus agris circa vastatis, uni agro dictatoris perpercit. At FabivS, misso Romam Quinto filio, agrum vendidit pecuniaque redacta captivos Romanos redemit.

Ratio Fabiana belli gerendi, propter quam Fabio cognomen Cunctator datum est, Romanis grata non erat. Cum MinucivS, absente dictatore, aliquantum victoriae forte adeptus esset, lex lata est ut ius magistri equitum et dictatoris aequaretur. Iniuriam tamen FabivS aequo animo tulit, satis fidens haudquaquam cum imperii iure artem imperandi aequatam esse. Legiones inter dictatorem et magistrum divisae sunt. Denique MinucivS, temere proelio commisso, a Fabio servatus est. Tum sub imperium dictatoris rediit legionesque restituit et FabivS patrem appellavit. Romae, ut est perlata fama eius rei, omnes Maximum laudibus ad caelum ferebant.

Multis post annis, aliis rebus interim gestis, FabivS mortuus est. Quamquam alius dux promptior ad proelium Hannibalem denique devicit, certum tamen est FabivS rem Romanam consilio cunctandi restituisse.

Vocabulary

absum, abesse, afui, — - be away

augeo, augere, auxi, auctus - increase

certus, -a, -um - certain

cognomen, cognominis, n. - surname, nickname

consilium, -i, n. - plan

creo (1) - choose, make

denique, adv. - finally

diu, adv. - for a long time

fero, ferre, tuli, latus - carry, bear

frustra, adv. - in vain

initium, -i n. - beginning

inuria, -ae, f. - injustice

iterum, adv. - again

lacus, lacus, m. - lake

legio, legionis, f. - legion

monstro (1) - show

redimo, redimere, redemi, redemptus - buy back

reperio. reperire, repperi, repertus - discover

restituo, restituere, restitui, restitutus - restore

satis, adv. - enough

servo (1) - save, preserve

sinus, sinus, m. - fold, hollow, bay

sumo, sumere, sumpsi, sumptus - take

tandem, adv. - finally

turbo (1) - throw into confusion

uter, utra, utrum - which (*of two*)

Important Names

Carthagienses

Hannibal

Quintus Fabius Maximus

Carthago

Minucius

Saguntum

English to Latin

1. When the Carthaginians ordered him to say which he wished to give, he fiercely said he was giving war.
2. The Fabian system of waging war was to fight the enemy in no place, on account of which he was given the nickname 'Delayer'.
3. Although, not being eager for battle, Fabius did not defeat Hannibal, nevertheless he restored the Roman state by delaying.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, discuss the advantages and disadvantages Fabius' plan held for him. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

SUBJUNCTIVES - PERFECT & PAST PERFECT

Perfect Subjunctive

Active

<i>perfect stem +</i>	-erim	-erimus	posuerim	posuerimus
	-eris	-eritis	posueris	posueritis
	-erit	-erint	posuerit	posuerint

Passive

<i>perfect passive part. +</i>	sim	simus	positus (-a, -um)	sim	positi (-ae, -a)	simus
<i>(present subj. of sum)</i>	sis	sitis	positus (-a, -um)	sis	positi (-ae, -a)	sitis
	sit	sint	positus(-a, -um)	sit	positi (-ae, -a)	sint

Past Perfect Subjunctive

Active

<i>perfect infinitive +</i>	-m	-mus	posuissem	posuissemus
	-s	-tis	posuisses	posuissetis
	-t	-nt	posuisset	posuissent

Passive

<i>perfect passive part. +</i>	essem	essemus	positus (-a, -um)	essem	positi (-ae, -a)	essemus
<i>(imperfect subj. of sum)</i>	esses	essetis	positus (-a, -um)	esses	positi (-ae, -a)	essetis
	esset	essent	positus(-a, -um)	esset	positi (-ae, -a)	essent

Forms of 'sum'

Principal Parts : sum, esse, fui, futurus

Present Indicative	Imperfect Indicative	Future Indicative
sum sumus	eram eramus	ero erimus
es estis	eras eratis	eris eritis
est sunt	erat erant	erit erunt

Present Subjunctive	Imperfect Subjunctive
sim simus	essem essemus
sis sitis	esses essetis
sit sint	esset essent

Forms of 'sum', *continued*

Perfect Indicative	Past Perfect Indicative	Future Perfect Indicative
fui fuimus	fuera ^m fueram ^{us}	fuero fuerimus
fuisti fuistis	fuera ^s fuerati ^s	fueris fueritis
fuit fuerunt (-ere)	fuera ^t fuerant	fuerit fuerint

Perfect Subjunctive	Past Perfect Subjunctive
fuerim fuerimus	fuissem fuissemus
fueris fueritis	fuisset fuissetis
fuerit fuerint	fuisset fuissent

Forms of 'possum'

Principal Parts : possum, posse, potui, —

Present Indicative	Imperfect Indicative	Future Indicative
possum possumus	poteram, <i>etc.</i>	potero, <i>etc.</i>
potes potestis		
potest possunt		

Present Subjunctive	Imperfect Subjunctive
possim possimus	possem, <i>etc.</i>
possis possitis	
possit possint	

Perfect Indicative	Past Perfect Indicative	Future Perfect Indicative
potui, <i>etc.</i>	poteram, <i>etc.</i>	potuero, <i>etc.</i>

Perfect Subjunctive	Past Perfect Subjunctive
poterim, <i>etc.</i>	potuissem, <i>etc.</i>

Lesson X

PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS

Early Exploits and Offices

P. Cornelius Scipio filius erat consulis qui exercitui Romano in proelio ad Ticinum flumen praefuerat. Fama est patrem, cum in eo proelio vulneratus ab hostibus circumveniretur, a filio septemdecim nato annos servatum esse.

Post pugnam Cannensem quattuor milia militum Romanorum Canusium perfugerunt. Cum ibi tribuni militum quattuor essent, omnium tamen consensu ad duos tribunos, P. Scipionem et Ap. Claudium, summa imperii delata est. Eis nuntiatum est nobiles iuvenes quosdam de deserenda Italia consultare. Scipio sequentibus paucis venit in deversorium ubi coniurati erant, strictoque gladio eos coegit iurare se numquam rem publicam deserturos esse. 5 10

Postea cum aedilitatem peteret, tribuni plebis resistebant, quod nondum ad petendum legitima aetas esset. Tum Scipio "si me," inquit, "omnes Quirites aedilem facere volunt, satis annorum habeo." Aedilis magno favore populi nullo tribuno resistente creatus est. 15

Scipio Takes Command in Spain

Quattuor post annis pater Scipionis et patruus, qui bellum in Hispania gesserant, intra dies triginta ceciderunt. Comitibus edictis ad imperatorem creandum omnes seniores imperium Hispaniense accipere nolebant; tum subito P. Cornelius Scipio, quattuor et viginti annos natus, professus est se petere et in superiore loco, conspici posset, constitit. Deinde ad unum omnes P. Scipioni imperium esse in Hispania iusserunt. Postea tamen cives ob aetatem imperatoris novi dubitare incipiebant num recte fecissent. Scipio, hoc animadverso, contionem habuit et tam graviter disseruit ut animos rursus excitaret omnesque certa spe impleret. 20

Quinque annos in Hispania bellum adversus Carthaginienses continuo cursu victoriarum gessit. Exercitus hostium ex Hispania expulit et amicitias gentium Hispaniensium sibi conciliavit. Multa narrantur de Scipionis mansuetudine in miseros et de comitate in hostes ac barbaros. Virginem Hispanam captam Carthagine Nova, quae Allucio, principi Celtiberorum, 25

desponsa erat, sponso tradidit. Magnum quoque auri pondus, quod virginis 30
parentes ad redimendam filiam attulerunt, sponso dedit. Allucius, ut
beneficium remuneraretur, domum profectus ad Scipionem cum delectis
mille et quadrigentis equitibus revertit. Massivam adolescentem, captivum
Afrum, restituit avunculo Masinissae, Numidarum regi, qui cum equitatu
subsidio Carthaginiensibus venerat. 35

Scipio, recepta Hispania, gloriam conficiendi belli spectare coepit.
Constituit prius conciliare reges Afros, Syphacem et Masinissam, qui socii
Carthaginiensium erant. Syphax colloquium cum duce Romano postulavit.
Scipio ab Carthagine Nova profectus forte invecus est in regium portum
eo ipso tempore quo Hasdrubal, dux Carthaginiensis, qui Hispania pulsus 40
erat. Romanus et Carthaginiensis, quamquam hostes erant, a Syphace in
hospitium invitati eodem lecto accubuerunt. Tanta autem inerat comitas
Scipioni ut Hasdrubal non minus quam Syphax Romanum admiraretur.
Scipio cum Syphace foedere facto Novam Carthaginem rediit.

Vocabulary

adversus, -a, um - against

aedilis, -is, m. - aedile (*a public office*)

captivus, -i, m. - prisoner

cogo, cogere, coegi, coactus - force,
compel

concilio (1) - reconcile, win over

consul, consulis, m. - consul (*a public
office*)

cursus, cursus, m. - course

delego, delegere, delexi, delectus -
conscript, draft

graviter, adv. - seriously, heavily

hospitium, -i, n. - hospitality

narro (1) - tell about

numquam, adv. - never

nuntio (1) - announce, report

pello, pellere, pepuli, pulsus - drive out,
drive away

postulo (1) - demand, ask

proficiscor, proficisci, profectus est -
start out

recipio, recipere, recepi, receptus -
take back

resisto, resistere, restiti, — - stop, resist

rursus, adv. - back again

specto (1) - watch

sponsus, -a, -um - promised, engaged

tribunus, -i, m. - tribune (*a public office*)

triginta, indec. - thirty

Important Names

Publius Cornelius Scipio	Syphax
Hispania	Masinissa

English to Latin

1. There is a report that Scipio, aged 17 years saved his father, who had been wounded and surrounded by the enemy.
2. When Scipio heard the noble youths were discussing deserting Italy, with a drawn sword he made them swear to stay.
3. Because all of the older men did not want receive command in Spain, Scipio was able to take it.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, describe Scipio's character and the effect he had on people. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

IRREGULAR VERBS

Forms of 'eo'

Principal Parts: eo, ire, ii, iturus

Present Indicative	Imperfect Indicative	Future Indicative
eo imus	ibam, <i>etc.</i>	ibo ibimus
is itis		ibis ibitis
it eunt		ibit ibunt
Present Subjunctive	Imperfect Subjunctive	
eam eamus	irem, <i>etc.</i>	
eas eatis		
eat eant		
Perfect Indicative	Past Perfect Indicative	Future Perfect Indicative
ii iimus	ieram, <i>etc.</i>	iero, <i>etc.</i>
isti istis		
iiit ierunt (-ere)		
Perfect Subjunctive	Past Perfect Subjunctive	
ierim, <i>etc.</i>	issem, <i>etc.</i>	

Forms of 'volo'

Principal Parts: volo, velle, volui

Present Indicative volo volumus vis vultis vult volunt	Imperfect Indicative volebam, <i>etc.</i>	Future Indicative volam voles <i>etc.</i>
Present Subjunctive velim velimus velis velitis velit velint	Imperfect Subjunctive vellem, <i>etc.</i>	
Perfect Indicative volui, <i>etc.</i>	Past Perfect Indicative volueram, <i>etc.</i>	Future Perfect Indicative voluero, <i>etc.</i>
Perfect Subjunctive voluerim, <i>etc.</i>	Past Perfect Subjunctive voluissem, <i>etc.</i>	

Forms of 'nolo'

Principal Parts: nolo, nolle, nolui

Present Indicative nolo nolumus non vis non vultis non vult	Imperfect Indicative nolebam, <i>etc.</i> nolunt	Future Indicative nolam noles <i>etc.</i>
Present Subjunctive nolim, <i>etc.</i>	Imperfect Subjunctive nollem, <i>etc.</i>	

Forms of 'malo'

Principal Parts: malo, malle, malui

Present Indicative malo malumus mavis mavultis mavult malunt	Imperfect Indicative malebam, <i>etc.</i>	Future Indicative malam males <i>etc.</i>
Present Subjunctive malim, <i>etc.</i>	Imperfect Subjunctive mallem, <i>etc.</i>	

Lesson XI

SCIPIO AFRICANUS, (continued)

Scipio Takes the War to Africa

Postea iter longum per Hispaniam fecit, ut cum Masinissa quoque colloqueretur, quem comitate atque maiestate facile conciliavit. Numida gratias egit quod Scipio fratris filium remisisset dixitque se velle in fide atque amicitia populi Romani esse; Romanos, si Scipionem ducem in Africam mitterent, brevi tempore Carthaginem capturos esse. Scipio, fide data acceptaque, in castra rediit atque mox Romam profectus est. 5

Cum ibi consul ingenti favore factus esset, Sicilia ei provincia decreta est permissumque ut in Africam transiret. Dum in Sicilia bellum parat, Romam ab inimicis eius nuntiatum est imperatorem exercitumque Syracusarum amoenitate licentiaque corrumpi. Legatis a senatu Syracusas ad haec cognoscenda missis, Scipio milites in terra decurrentes, classem in portu simulacrum navalis pugnae edentem, armamentaria, horrea, belli alium apparatus ostendit; tantaque admiratio legatos cepit ut satis crederent aut illo duce atque exercitu vinci Carthaginenses aut nullo alio posse. Senatus igitur censuit ut Scipio quam primum in Africam transiret. 10 15

Scipioni in Africam advenienti Masinissa se coniunxit cum parva manu equitum. Syphax, qui a Romanis ad Poenos defecerat, captus est Romamque missus. Denique Carthaginenses, salute desperata ob multas victorias Scipionis, Hannibalem ex Italia revocaverunt.

Scipio vs. Hannibal

Frendens gemensque ac vix a lacrimis temperans dicitur legatorum verba audisse. Respexit saepe Italiae litora, se accusans quod non victorem exercitum statim ab Cannensi pugna Romam duxisset. Zamam venit, quae urbs quinque dierum iter ab Carthagine abest. Inde praemissi speculatores excepti sunt ab custodibus Romanis et ad Scipionem deducti. Ille autem iussit eos per castra circumduci et ad Hannibalem dimisit. 20 25

Deinde, quaerente colloquium Hannibale, dies locusque constituitur. Itaque congressi sunt duo maximi suae aetatis duces. Paulisper tacuerunt admiratione mutua defixi. Cum vero de condicionibus pacis inter eos non convenisset, ad suos se receperunt renuntiantes armis decernendum esse. Commisso deinde proelio Hannibal victus cum paucis equitibus fugit. 30

Pax Carthaginiensibus data est eis condicionibus quae Romanos suae partis orbis terrarum dominos facerent. Pace terra marique parta, Scipio exercitu in nave imposito Romam profectus est. Per Italiam laetam pace non minus quam victoria iter fecit. Non urbes modo ad habendos honores effusae sunt, sed agrestium etiam turba vias obsidebat. Triumpho omnium clarissimo urbem est invecus cognomenque Africanum sibi sumpsit. 35

Vocabulary

admiratio, admirationis, f. - admiration, wonder	itaque, conj. - therefore, and so
brevis, -e - short	laetus, -a, um - happy
castra, -orum, n. - camp (<i>plural only</i>)	legatus, -i, m. - ambassador, lieutenant
cognosco, cognoscere, cognovi, cognitus - learn, know	modo, adv. - just now, only
colloquium, -i, n. - conference, parley	mox, adv. - soon
congregior, congregi, congressus est - come together	obsideo, obsidere, obsedi, obsessus - besiege
decerno, decernere, decrevi, decretus - decide, decree	orbis, -is, m. - circle, world
dimitto, dimittere, dimisi, dimissus - send away	paulisper, adv. - for a little while
duco, ducere, duxi, ductus - lead	portus, portus, m. - harbor
excipio, excipere, excepi, exceptus - take out, take	respicio, respicere, respexi, respectus - look back
fides, fidei, f. - faith	salus, salutis, f. - safety, health
gratia, -ae, f. - thanks	transeo, transire, transii, transiturus - go across
	verus, -a, -um - true
	vix, adv. - barely, scarcely

Important Names

Carthaginienses (Poeni)	Scipio
Carthago	Sicilia
Hannibal	Syracusae
	Zama

English to Latin

1. The Numidian said that he wanted to be friendly to the Roman people and if they sent Scipio to Africa, they would soon take Carthage.
2. With Sicilia having been decreed his province, it was permitted that he cross into Africa.
3. Scipio gave the Carthaginians peace on terms that made the Romans masters on both land and sea.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, say whether Hannibal or Scipio was the better general, and why you think so. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

COMPARATIVES, SUPERLATIVES, & ADVERBS

Comparatives & Superlatives

Comparatives and superlatives are formed from the **stem** of adjective, found by removing the genitive singular ending.

Adjective	Genitive	Stem	Comparative	Superlative
longus	longi	long-	longior, longius	longissimus, -a, -um
fortis, -e	fortis	fort -	fortior, fortius	fortissimus, -a, -um

NOTE: if the stem ends in 'r' or 'l', the superlative is formed by doubling the 'r' or 'l', and adding "-imus". E.g., facilis, *stem*: facil-, *superlative*: facillimus; miser, *stem*: miser, *superlative*: miserrimus

Comparatives are declined as third declension adjectives (not i-stem):

	M. & F.	Neuter	M. & F.	Neuter
	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
<i>Nominative</i>	longior	longius	longior	longiora
<i>Genitive</i>	longioris	longioris	longiorum	longiorum
<i>Dative</i>	longiori	longiori	longioribus	longioribus
<i>Accusative</i>	longior	longius	longiores	longiora
<i>Ablative</i>	longiore	longiore	longioribus	longioribus

Irregular comparatives and superlatives

Positive	Comparative	Superlative
bonus	melior, melius	optimus
malus	peior, peius	pessimus
magnus	maior, maius	maximus
parvus	minor, minus	minimus
multus	—, plus	plurimus
inferus	inferior, inferius	infimus <i>or</i> imus
superus	superior, superius	supremus <i>or</i> summus
—	prior, prius	primus
—	propior, propius	proximus
—	ulterior, ulterius	ultimus

Adverbs

Adverbs are also formed from the adjective stem, by adding “-e” to the stem of 1st & 2nd (-us, -a, -um) declension adjectives, and by adding “-iter” to the stem of 3rd declension adjectives. Comparative adverbs take the form of the neuter singular comparative adjective, and superlative adverbs are formed regularly by adding “-e” to the superlative stem.

	Positive	Comparative	Superlative
<i>Adjective</i>	longus (long-)	longior, longius	longissimus, -a, -um
<i>Adverb</i>	longe	longius	longissime
<i>Adjective</i>	fortis (fort-)	fortior, fortius	fortissimus, -a, -uum
<i>Adverb</i>	fortiter	fortius	fortissime

Irregular Adverbs

Adjective	Adverb
bonus	bene
magnus	magnopere
parvus	parum

Lesson XII

GNAEUS POMPEIUS MAGNUS

Pompey's Rise to Power

Gnaeus Pompeius bello civili annos viginti tres natus partes Sullae secutus est brevique tempore se ducem peritum praebuit. Imprimis militibus carus erat, quod nullum laborem vitabat atque cum omnibus saltu, cursu, luctando certabat. Coactis reliquiis eius exercitus cui pater praefuerat ad Sullam ex Asia advenientem contendit, et in itinere tres hostium exercitus aut superavit aut sibi adiunxit. Sulla imperatorem eum salutavit semperque maximo honore habuit. 5

Postea Pompeius Siciliam recipere atque paulo post cum Numidiam intra dies quadraginta devicisset, a Sulla iussus est exercitum dimittere atque Romam redire. Ei advenienti incredibilis hominum multitudo obviam iit; Sulla quoque laetus eum excepit et Magni cognomine salutavit. Nihilominus Pompeio triumphum petenti restitit; neque vero Pompeius ea re a proposito deterritus est aususque dicere plures adorare solem orientem quam occidentem; quae vox significabat Sullae potentiam minui, Pompeii crescere. Ea voce audita Sulla audacia adulescentis percussus "Triumphet! Triumphet! Triumphet!" clamavit. 10 15

Further Military Glory

Dum in Hispania militat, in proelio quodam maximum periculum subiit; cum enim miles ingenti corporis magnitudine impetum in eum fecisset, Pompeius eius manum abscidit; sed multis in eum concurrentibus vulnus in femore accepit et a suis fugientibus desertus in hostium potestate erat. At praeter spem evasit; barbari enim equum eius auro phalerisque eximiis instructum ceperant. Dum de praeda inter se certant, Pompeius effugit. 20

Civil War & Death

Paucis post annis in Asiam magno exercitu missus esset contra Mithridatem, Ponticum regem, quocum Romani aliquot annos contendebant. Rex diu castris se continuit neque pugnandi facultatem dedit. Cum autem frumentum deficere coepisset, fugere conatus est. At 25

Pompeius secutus hostem tertia nocte in saltu quodam interceptit lunaque adiuvente fudit. Nam cum Romani lunam a tergo haberent, hostes longis umbris corporum Romanorum decepti in umbras tela coniecerunt. Victus Mithridates in Pontum profugit. Postea desperatis fortunis veneno vitam finire frustra conatus est; adversus enim venena multis antea medicamentis corpus firmaverat. Impetravit inde a milite Gallo ut se gladio interficeret.

Postea, orta inter Pompeium et Caesarem gravi dissensione, quod hic superiorem, ille parem ferre non poterat, bellum civile exarsit. Caesar infesto exercitu in Italiam venit. Pompeius, relicta Italia, Thessaliam petivit et cum eo consules senatusque magna pars; quem insecutus Caesar apud Pharsalum acie fudit. Victus Pompeius ad Ptolemaeum, Aegypti regem profugit; ille Pompeium interfeci iussit. Ita Pompeius sub oculis uxoris et liberorum interfectus est, caput praecisum, truncus in Nilum coniectus. Deinde caput ad Caesarem delatum est, qui eo viso lacrimas non continuit.

Vocabulary

advenio, advenire, adveni, adventum	fundo, fundere, fudi, fusum
apud, <i>prep. w/ acc.</i>	impetro, (1)
certo, (1)	nox, noctis - <i>fem.</i>
civilis, -e - <i>adj.</i>	nullus, -a, -um
concurro, concurrere, concurrere,	orior, oriri, ortus - <i>deponent</i>
concursum	paulo - <i>adv. from</i> paulus, -a, -um
conor, -ari - <i>deponent</i>	praebeo, praebere, praebui, praebitum
contendo, contendere, contendi,	praesum, praesesse, praefui
contentum	profugio, profugere, profugi
contineo, continere, continui,	triumpho, (1)
contentum	umbra, -ae - <i>fem.</i>
cresco, crescere, crevi, cretum	venenum, -i - <i>neuter</i>
deterreo, detertere, deterrui, deterritum	vox, vocis - <i>fem.</i>

English to Latin

1. Pompey, having been wounded in the thigh, beyond hope escaped while the enemy argued amongst themselves over the loot.
2. There was great disagreement between Pompey and Caesar, because the latter couldn't bear a superior, the former couldn't bear an equal.
3. The head of Pompey was cut off, his body thrown in the river, and with the head being seen, Caesar couldn't hold back tears.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, discuss the characteristics and/or actions of Pompey you found most interesting (good, bad, entertaining, etc., and why). Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

CASES - PART I

nominative

- subject: place before verb

puella aquam portat - "the **girl** carries water"

servus currit - "the **slave** runs"

- predicate nominative: place after verb

Romulus appellatus est **rex** - "Romulus was named **king**"

agricola est **malus** - "the farmer is **bad**"

genitive

- possession: "of", "s"

liber **pueri** - "the **boy's** book", "the book of **the boy**"

- "objective" genitive: "of", "for"

regni cupido - "desire **for the kingdom**"

genitive, *continued*

- genitives of price, charge, material: “of”, “for”

virī interfecti condemnatus - “condemned **of killing a man**”

- object of special verbs: after verb

Common verbs with genitive objects:

obliviscor - forget

memini - remember

iniuriāe meminit - “he remembers the **injustice**”

dative

- indirect object: “to”, “for”

Marcus **puellae** librum dat - “Marcus gives the book **to the girl**”

- possession: “to”, “for”, or “have”

equus est **mihi** - “there is a horse **for me**,” i.e., “I have a horse”

- “interest”: “to”, “for”

bonum est **tibi** - “it is good **for you**”

- purpose: “to”, “for”

beneficio est - “it is **for a benefit**,” i.e., “it is a benefit”

- double dative (datives of “interest” and purpose): “to”, “for”

auxilio Caesarī venit - “he came **to help Caesar**,” literally “**for help for Caesar**”

- object of special verbs: (after verb)

Common verbs with dative objects:

praesum - “be in charge of”

exercitū praest - “he is in charge of the **army**”

parco - “spare”

& many compound verbs

Lesson XIII

GAIUS IULIUS CAESAR

Early Career

C. Iulius Caesar, nobilissima Iuliorum familia natus, agens annum sextum et decimum patrem amisit. A puero videtur popularem factionem in re publica secutus esse, eo magis quod Marius Iuliam, Caesaris amitam, in matrimonium duxisset. Ipse Corneliam duxit uxorem, filiam Cinnae, qui Sullae inimicissimus erat. Cum Sulla victor Caesarem, sicut multos alios, iussisset uxorem repudiare, ille recusavit. Bonis deinde spoliatus cum etiam ad necem quaereretur, mutata veste nocte urbe elapsus est. Quamquam tum quartanae morbo laborabat, prope per singulis noctes latebras commutare cogebatur et denique a Sullae liberto comprehensus est. Ei vix, data pecunia, persuasit ut se dmitteret. Postremo per propinquos et affines suos veniam impetravit. Satis tamen constat Sullam monuisse eos qui adulescenti veniam petebant eum aliquando nobilium partibus exitio futurum esse; nam Caesari multos Marios inesse.

Mortuo Sulla, Rhodum secedere statuit, ut per otium Apollonio Moloni, tum clarissimo dicendi magistro, operam daret. Huc dum transit, a praedonibus captus est mansitque apud eos prope quadraginta dies. Per omne autem illud spatium ita se gessit ut praedonibus pariter terrori venerationique esset. Redemptus inde ab amicis classem contraxit captosque praedones cruce affecit, quod supplicium saepe inter iocum minatus erat.

Aedilis praeter comitium ac forum etiam Capitolium ornavit porticibus. Venationes autem ludosque apparatissimos et cum collega M. Bibulo et separatim edidit. His rebus patrimonium effudit tantumque aes alienum conflavit ut ipse diceret sibi opus esse milies sestertium, ut haberet nihil.

The Consulship of "Julius & Caesar"

Postea societatem cum Gnaeo Pompeio et Marco Crasso iunxit, ne quid ageretur in re publica, quo displiceret ulli ex tribus. Consul deinde creatus cum M. Bibulo primus omnium consulum instituit ut diurna acta et senatus et populi perscriberentur atque ederentur. Aliquot leges pro Pompeio et Crasso sociis pertulit, praecipueque effecit ut ipse provinciam

Galliam obtineret. Bibulus, cum frustra legibus obstisset, per reliquum 30
 anni tempus domo abditus curia abstinuit. Nonnulli igitur, cum tabulas
 signarent, per iocum addiderunt non “Caesare et Bibulo”, sed “Iulio et
 Caesare” consulibus.

Vocabulary

collega, -ae - *masc.*

comitium, -i - *neuter*

edo, edere, edidi, editum

efficio, efficere, effeci, effectum

exitium, -i - *neuter*

iocus, -i - *masc.*

lex, legis - *fem.*

libertus, -i - *masc.*

nihil, *indeclinable*

nobilis, -e - *adj.*

praedo, -onis - *masc.*

prope - *adv. & prep.*

reliquus, -a, -um

statuo, statuere, statui, statutum

vestis, -is - *fem.*

English to Latin

1. Sulla was warning those who sought forgiveness for young Caesar that he would be the destruction of the republic.
2. Caesar ran up such a great debt that he used to say that he needed many thousands of sesterces to have nothing.
3. He joined an alliance with Pompey and Crassus, so that he himself could obtain the province of Gaul.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, discuss the characteristics and/or actions of young Caesar you find most relevant to his future as ruler of Rome (tell why). Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

CASES - PART II

accusative

- direct object: (after verb)

Marcus puellae **librum** dat - "Marcus gives the **book** to the girl"

- extent of space or time: "**for**"

Romulus **multos annos** regnavit - "Romulus ruled **for many years**"

- motion towards: "**to**", "**towards**"

Romam iter fecit - "he made a journey **to Rome**"

in **Galliam** profectus est - "he set out **to Gaul**"

sub **moenia** venit - "he came **to the foot of the walls**"

- prepositions

Common prepositions which take the accusative:

ad - "to"

in - "into"

sub - "underneath", "to the foot of"

per - "through"

ob - "on account of", "in the way of"

propter - "on account of"

apud - "at the house of", "among"

ablative

- means: "**with**", "**by means of**"

eum **gladio** interfecit - "he killed him **with a sword**"

- place where, time when: "**at**", "**in**", "**on**"

quarta hora - "**at the fourth hour**"

decem diebus - "**within ten days**"

- separation: "**from**", "**out of**", "**down from**"

Roma discessit - "she departed **from Rome**"

ablative, *continued*

- comparison: “**than**”

Marcus est altior **Rufo** - “Marcus is taller **than Rufus**”

- ablative absolute: “**with....** ”

urbe capta, barbari fugerunt - “**with the city having been captured**, the barbarians fled”

- accompaniment: “**with**”

cum **Marco** - “with **Marcus**”

(cum) **magna celeritate** - “with **great speed**”

- agent (with “ab”): “**by**”

legati **a Marco** missi sunt - “ambassadors were sent **by Marcus**”

- prepositions: (after preposition)

Common prepositions with ablative:

cum - “with”

ex, e - “out of”

ab, a - “from”, “by” (agent)   **de** - “about”, “down from”

pro - “on behalf of”   **in** - “on”, “on”

sub - “under”

- object of special verbs: (after verb)

Common verbs:

utor - “use”

fruor - “enjoy”

potior - “get possession of”

locative

- place where: “**at**”, “**in**”, “**on**”

Common locatives:

Romae - “at **Rome**”

domi - “at **home**”

ruri - “in the **country**”

Athenis - “at **Athens**”

Lesson XIV

“VENI, VIDI, VICI”

“*All Gaul...*”

Caesar, consulatu peracto, novem annis Galliam in potestatem populi Romani redegit. Germanos quoque aggressus est atque primus imperatorum Romanorum in Britanniam transiit. Ipse commentarios rerum gestarum confecit, quibus alios uti in scribenda historia voluit. Sed, ut ait Cicero, “sanos quidem homines a scribendo deterruit; nihil est enim in historia pura et illustri brevitate dulcius.” 5

Cum interea Crassus apud Parthos interfectus esset, et mortua Iulia, Caesaris filia, quae nupta Pompeio generi socerique concordiam tenebat, statim aemulatio erupit. Denique Caesar, ut se tueretur, postulavit ut ex lege ante lata sibi absentem alterum consulatum petere liceret. Hoc inimici, Pompeio probante, negaverunt atque iusserunt Caesarem ante certam diem exercitum provinciamque tradere. 10

Civil War - “The Die is Cast”

Iniuria incensus ad Rubiconem flumen, qui provinciae finis erat, cum exercitu processit. Ibi paulum moratus, ut fama fert, “etiam nunc,” inquit, “regredi possumus; quod si hoc flumen transierimus, omnia armis agenda erunt.” Postremo exclamavit: “Iacta est alea.” 15

In Epirum profectus Pompeium Pharsalico proelio superavit et fugientem ad Aegyptum persecutus est. Ptolemaeum regem, qui Pompeium interfici iusserat insidiasque Caesare tendebat, vicit atque regnum Cleopatrae fratrique minori permisit. Pharnacem, Mithridatis filium, qui occasione temporum ad rebellandum utebatur, tam cito fudit ut celeritatem victoriae postea tribus verbis significaret, “veni, vidi, vici,” Deinde Scipionem et Iubam, Numidiae regem, qui reliquas Pompeianarum partium in Africa cogerat, devicit. Postremo Pompeii filios in Hispania superavit; quod proelium tam acre tamque dubium fuit ut Caesar equo descenderet consistensque ante suos cedentes fortunam increparet, quod se in eum exitum servasset, denuntiaretque militibus vestigio se non recessurum. Verecundia magis quam virtute acies restituta est. Romam inde rediit, ubi quater triumphavit. 20 25 30

Bellis civilibus confectis conversus iam ad administrandam rem publicam fastos correxit annumque ad cursum solis accomodavit. Senatum supplevit, comitiisque cum populo divisit sibi sumpsit ius nominandae dimidiae partis candidatorum. Ius laboriosissime ac severissime dixit.

Vocabulary

acer, acris, acre

cedo, cedere, cessi, cessum

celeritas, -atis - *fem.*

consulatus, -us - *masc.*

devinco, devincere, devici, devictum

genus, -eris - *neuter*

inimicus, -a, -um

moror, morari - *deponent*

nego, (1)

paulum - *adv.*

persequor, persequi, persecutus -

deponent

postremo - *adv.* (see posterus, -a -um)

quidem - *adv.*

scribo, scribere, scripsi, scriptum

sol, solis - *masc.*

tam - *adv.*

tueor, tueri, tuitus/tutus - *deponent*

utor, uti, usus - *deponent*

English to Latin

1. When Caesar himself wrote commentaries of his achievements, Cicero said that there was nothing in history sweeter than pure brevity.
2. Having paused at the Rubicon, "if we cross this river," Caesar said, "everything will have to be done by arms."
3. In Spain the battle was so doubtful that Caesar dismounted from his horse and declared to his soldiers that he would not retreat.
4. With the civil wars finished, Caesar turned to administering the republic and reconciled the year to the course of the sun.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, say whether you think Caesar was right to cross the Rubicon and why. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

Lesson XV

CAESAR'S ASSASSINATION

The Ides of March

Eum talia agentem mors praevenit. Dictator enim in perpetuum creatus agere insolentius coepit: senatum ad se venientem sedens excepit et quendam ut assurgeret monentem irato vultu respexit. Cum Antonius, comes Caesaris in omnibus bellis et tum consulatus collega, capiti eius in sella aurea sedentis pro rostris diadema, insigne regium, imposuisset, id 5
ita ab eo est repulsum ut non offensus videretur. Quare amplius sexaginta viri, Cassio et Bruto ducibus, in eum coniuraverunt atque constituerunt eum Idibus Martiis in senatu interficere.

Quamquam prodigia eum deterrebant, et haruspex Spurinna monebat ut caveret periculum, quod non ultra Martias Idus proferretur, statuit tamen 10
eo die senatum habere. Dum curiam intrat, Spurinnam irrisit, quod sine ulla sua noxa Idus Martiae adessent. "Venerunt quidem," inquit Spurinna, "sed non praeterierunt." Caesarem assidentem coniurati specie officii circumsteterunt; unus deinde quasi aliquid rogaturus propius accessit et, cum Caesar renueret, ab utroque humero togam apprehendit. Dum Caes- 15
sar clamat "ista quidem vis est," Casca eum adversum vulnerat paulum infra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit conatusque prosilire alio vulnere tardatus est. Deinde ut animadverti undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvitur et tribus et viginti 20
plagis confossus est. Cum Marcum Brutum, quem filii loco habebat, in se irruentem vidisset, Graece dixisse fertur: "Tu quoque, mi fili!"

Percussorum autem nemo fere triennio amplius supervixit. Damnati omnes variis casibus perierunt, pars naufragio, pars proelio; nonnulli semet interfecerunt eodem illo pugione, quo Caesarem confoderant.

Character and Appearance

Fuisse traditur excelsa statura, ore paulo leniore, nigris vegetisque 25
oculis, capite calvo; quam deformitatem, quod saepe obtrectatorum iocis obnoxia erat, aegre ferebat. Ideo ex omnibus honoribus sibi a senatu populoque decretis non alium aut recepit aut usurpavit libentius quam ius

laureae perpetuo gestandae. Vini parcissimum eum fuisse ne inimici quidem negaverunt. Verbum Catonis est, unum ex omnibus Caesarem ad evertendam rem publicam sobrium accessisse. Armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens; in agmine nonnumquam equo, saepius pedibus anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber erat. Longissimas vias incredibili celeritate conficiebat, ut persaepe nuntios de se praeveniret; neque eum morabantur flumina, quae vel nando innixus inflatis utribus transibat. 30

Dominationis cupidus a prima aetate fuisse existamatur; dictus autem est semper hos versus Euripidis, Graeci poetae, in ore habuisse:

“Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est, aliis rebus pietatem colas.” 40

Vocabulary

accedo, accedere, accessi, accessum	perpetuus, -a, -um
aeger, aegra, aegrum	pietas, -atis - <i>fem.</i>
agmen, agminis - <i>neuter</i>	pugio, pugionis - <i>masc.</i>
amplus, -a, -um	repello, repellere, reppuli, repulsum
coniuro, (1)	rostrum, -i - <i>neuter</i>
existimo, (1)	sedeo, sedere, sedi, sessum
fere - <i>adv.</i>	semper - <i>adv.</i>
impono, imponere, imposui, impositum	seu - <i>see sive</i>
incredibilis, -e	ultra - <i>adv. & prep.</i>
moneo, monere, monui, monitum	vulnus, vulneris - <i>neuter</i>
pereo, perire, perii & perivi, peritum	

English to Latin

1. When Antonius had placed a royal diadem on his head, he pushed it away so that he would not seem offensive.
2. He covered his head in his toga and said in Greek to Marcus Brutus, whom he saw rushing up against him, “you too, my son!”
3. He gladly accepted the right of always wearing a laurel wreath so that he might cover his bald head, which had been subject to jokes.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, give your overall assessment of Caesar, discussing any of his actions or characteristics we have discussed. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

PARTICIPLES

uses of participles

- “circumstantial”

A participle may be used like an adjective, with the verbal idea of the participle describing an action in addition to the main verb.

virum **fugientem** cepit - “he caught the **fleeing** man”

vir **vulneratus** movere non potuit - “the **(having been) wounded** man was not able to move”

milites **pugnaturi** e castris venerunt - “the soldiers, **being about to fight**, went out of the camp”

- ablative absolutes

A participle may be used as the verb of an ablative absolute (Lesson 2)

duce **interfecto**, milites fugerunt - “**with the leader having been killed**, the soldiers fled”

tenses of participles

- present - *same time* as main verb

virum **fugientem** cepit - “he caught the **fleeing** man

- perfect - completed *before* main verb

vir **vulneratus** movere non potuit - “the **(having been) wounded** man was not able to move”

- future - *after* main verb

milites **pugnaturi** e castris venerunt - “the soldiers, **being about to fight**, went out of the camp”

Lesson XVI

MARCUS TULLIUS CICERO

Family and Education

Marcus Tullius Cicero, equestri genere, Arpini, quod est Volscorum oppidum, natus est. Nondum adultus a patre Romam missus est, ut celeberrimorum magistrorum scholis interesset atque eas artes disceret; quod magno successu magnaque admiratione et praeceptorum et ceterorum discipulorum fecit. 5

Cum nulla re magis ad summos in re publica honores viam muniri posse intellexeret quam arte dicendi et eloquentia, toto animo in eius studium incubuit; in quo quidem ita versatus est ut non solum eos qui in foro et iudiciis causas dicerent studiose sectaretur, sed privatim quoque diligentissime se exerceret. Primum eloquentiam et libertatem adversus Sullanos ostendit. Erat enim Roscius quidam, de parricidio accusatus, quem ob potentiam Chrysogoni, Sullae liberti, qui in eius adversariis erat, nemo alius defendere audebat; Cicero tamen tanta eloquentiae vi eum defendit ut iam tum in arte dicendi nemo ei par esse videretur. Postea Athenas studiorum gratia petiit, ubi Antiochum philosophum studiose audivit. Inde eloquentiae causa Rhodum se contulit, ubi Molonem, Graecum rhetorem tum disertissimum, magistrum habuit. Qui cum Ciceronem dicentem audivisset, flevisse dicitur, quod per hunc Graecia eloquentiae laude privaretur. 10 15

Early Career

Romam reversus quaestor Siciliam habuit. E Sicilia reversus Romam in causis dicendis ita floruit ut inter omnes causarum patronos et esset et haberetur princeps. 20

Consul deinde factus L. Sergii Catilinae coniurationem egregia virtute, constantia, cura compressit. Catilina rei familiaris, quam profuderat, inopia et dominandi cupiditate incensus erat indignatusque quod in petitione consulatus repulsam passus esset; coniuratione igitur facta senatum interemere, consules trucidare, urbem incendere, diripere aerarium constituerat. Cicero autem in senatu, praesente Catilina, vehementem orationem habuit et consilia eius patefecit; tum ille, incendium suum ruina 25

se restincturum esse minitans, Roma profugit et ad exercitum, quem paraverat, profectus est signa illaturus urbi. Sed socii eius, qui in urbe remanserant, comprehensi in carcere necati sunt. 30

Neque eo magis ab incepto Catalina destitit, se infestis signis Romam petens exercitu Antonii, Ciceronis collegae, opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit exitus docuit: nemo hostium bello superfuit; nam quem locum quisque in pugnando ceperat, eum mortuus tegebat. Catalina longe a suis inter hostium cadavera repertus est - pulcherrima mors, si pro patria sic concidisset! Senatus populusque Romanus Ciceronem patrem patriae appellavit. 35

Vocabulary

ars, artis - <i>fem.</i>	ita - <i>adv.</i>
atrox, atrocis - <i>adj.</i>	iudicium, -i - <i>neuter</i>
ceterus, -a, -um	libertas, libertatis - <i>fem.</i>
comprehendo, comprehendere, comprehendi, comprehensum	magister, magistri - <i>masc.</i>
coniuratio, coniurationis - <i>fem.</i>	nemo, neminis - <i>masc. & fem.</i>
exitus, -us - <i>masc.</i>	opprimo, opprimere, oppressi, oppressum
incendo, incendere, incendi, incensum	studium, -i - <i>neuter</i>
infestus, -a, -um	vehemens, vehementis - <i>adj.</i>
intellego, intellegere, intellexi, intellectum	

English to Latin

1. Cicero knew that the art of speaking and eloquence were the road to high honors in the republic, and he learned those arts.
2. Molon is said to have wept when he heard Cicero speaking because he knew that Greece would lose praise for eloquence.
3. Cicero, with Catiline present, gave a violent speech, and he revealed to the senate that Cataline had decided to burn the city and steal the treasury.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, discuss Cicero's character as revealed in his early career. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

INFINITIVES

uses of infinitives

- subject

The infinitive (usually present) acts as the subject (neuter singular) of the sentence.

errare est humanum - "to **err** is human"

- complementary & object

The infinitive (usually present) either completes the meaning of a verb (complementary) or acts as a direct object (neuter singular) of the verb.

non potest **venire** - "he is not able to **come**"

me **discedere** iubet - "he orders me to **depart**"

- indirect statement

The infinitive (with an accusative subject) serves as the verb in statements, thoughts, perceptions, etc., which are reported indirectly, not quoted.

dixit eum **pugnare** - "he says that he **is fighting**"

subjects of infinitives

The subject of an infinitive is accusative, unless its subject is also the subject of the main verb.

me discedere est bonum - "it is good that **I** leave" (accusative)

Caesar dicitur esse **calvus** - "**Caesar** is said to be **bald**" (both nom. case)

tenses of infinitives

- present - *same time* as main verb

dicit eos **venire** - "he says that they **are coming**"

dixit eos **venire** - "he said that they **were coming**"

- perfect - completed *before* main verb

dicit eos **venisse** - "he says that they **came**"

dixit eos **venisse** - "he said that they **had come**"

- future - *after* main verb

dicit eos **venturos esse** - "he says that they **will come**"

dixit eos **venturos esse** - "he said that they **would come**"

Lesson XVII

CICERO - PART 2

Exile

Paucis post annis Ciceroni diem dixit Clodius, tribunus plebis, quod cives Romanos indicta causa necavisset. Senatus maestus, tamquam in publico luctu, veste mutata, pro eo deprecabatur. Cicero, cum posset armis salutem suam defendere, maluit ex urbe cedere quam sua causa caedem fieri. Profiscentem omnes boni flentes persecuti sunt. Deinde Clodius edictum proposuit, ut Marco Tullio igni et aqua interdiceretur; illius domum et villas incendit. Sed vis illa non diuturna fuit; mox enim totus fere populus Romanus ingenti desiderio Ciceronis reditum flagitare coepit, et maximo omnium ordinum studio Cicero in patriam rediit, accidit iucundius. Obviam et redeunti universi ierunt; domus eius publica pecunia restituta est.

Civil War and Death

Gravissimae inimicitiae illa tempestate inter Caesarem et Pompeium ortae sunt, ut res nisi bello componi non posse videretur. Cicero quidem summo studio enitebatur ut eos inter se reconciliaret et a belli civili calamitatibus deterreret; sed cum neutrum ad pacem ineundam movere posset, Pompeium secutus est. Tamen a Caesare victore veniam accepit. Cum Caesar occisus esset, Octaviano, Caesaris heredi, favit Antonioque adversatus est, atque effecit ut ille a senatu hostis iudicaretur.

Sed Antonius, inita cum Octaviano societate, Ciceronem iam diu sibi inimicum proscripsit. Qua re audita, Cicero transversis itineribus in villam, quae a mari non longe aberat, fugit indeque navem conscendit, in Macedoniam transiturus. Cum aliquotiens in altum provectus ventis adversis relatus esset, neque iactationem mare pati posset, taedium tandem eum et fugae et vitae cepit; aliquando regressus ad villam "moriar," inquit, "in patria saepe servata." Adventantibus percussoribus, servi parati ad dimicandum erant; sed ipse eos deponere lecticam et quietos pati quod sors iniqua cogeret iussit. Prominenti ex lectica et immotam cervicem praebenti caput praecisum est. Manus quoque praecisae sunt; caput relatum est ad Antonium iussuque eius inter duas manus in rostris positum.

Wit and Wisdom

Multa extant facete ab eo dicta: Cum matrona quaedam iuniorem se quam erat simulans dicitaret se triginta tantum annos habere, Cicero 30
 “verum est,” inquit, “nam hoc viginti annos audio.” Caesar, altero consule mortuo die Decembris ultima, Caninium consulem hora septima in reliquam diei partem renuntiaverat; quem cum plerique irent salutatum de more, “festinemus,” inquit Cicero, “priusquam abeat magistratu.” De eodem Caninio scripsit Cicero: “Fuit mira vigilantia Caninius, qui toto suo 35
 consulatu somnum non viderit.”

Vocabulary

aliquando - <i>adv.</i>	muto, (1)
compono, componere, componui, compositum	neco, (1)
depono, deponere, deposui, depositus	nisi - <i>conj.</i>
deprecor, deprecari - deponent	patior, pati, passus - <i>deponent</i>
dimico, (1)	regredior, regredi, regressus - <i>deponent</i>
fleo, flere, flevi, fletum	societas, societatis - <i>fem.</i>
lectica, -ae - <i>fem.</i>	tamquam - <i>adv.</i>
luctus, -us - <i>masc.</i>	villa, -ae - <i>fem.</i>

English to Latin

1. Cicero, for the sake of saving the city from slaughter, preferred to depart from the city.
2. Cicero thought that Caesar and Pompey had to be deterred from civil war, but he was able to move neither toward entering peace.
3. By the order of Antony the severed head and hands of Cicero had to be placed on the rostra “in the fatherland he had often saved.”

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, discuss whether (and why) Cicero’s death matched his character as revealed in the rest of his career. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

PARTICIPLES, CONTINUED

gerund/gerundive phrases

- “gerund”

The future passive participle can be used by itself as a neuter noun to express the idea of the verb, but used as a noun in the sentence. It usually does **not** have an object. The nominative is replaced by the infinitive, see subject infinitive, above.

pugnando (abl.) - “**by fighting**”

ad **pugnandum** - “for **fighting**”

pugnandi causa - “for the sake **of fighting**”

- “gerundive”

The future passive participle can also be used as an adjective with a noun in a similar way, except that it is passive - the noun it agrees with receives the action, and is normally translated as the direct object.

ad **hostes pugnandos** - “for **attacking the enemy**”

(literally “for the **enemy being attacked**”)

passive periphrastic

When combined with a form of **sum**, the future passive participle forms the “passive periphrastic,” which conveys obligation or necessity, and is passive. The dative (not **ab** + the ablative) is used to express agent with the passive periphrastic.

hostes pugnandi nobis sunt - “the enemy must be fought by us”

dixit **hostes pugnandos esse** - “he said the **enemy had to be fought**”

Lesson XVIII

CICERO'S SPEECH AGAINST CATALINE

"How Long ..."

Quo usque tandem abutere, Catalina, patientia nostra? Quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis? Constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?

O tempora! O mores! Senatus haec intellegit, consul videt; hic tamen vivit. Vivit? Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consili particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum. Nos autem fortes viri satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus.

"Death!"

Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem quam tu in nos machinaris. An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactentem statum rei publicae privatus interfecit; Catilinam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Maelium novis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum quam acerbissimum hostem coercuerunt. Habemus senatus consultum in te, Catilina, vehemens et grave; non deest rei publicae consilium neque actoritas huius ordinis; nos, nos, dico aperte, consules desumus.

Vocabulary

apertus, -a, -um

caedes, -is - *fem.*

confero, conferre, contuli, conlatum

desum, deesse, defui, defuturum

fio, fieri, factus sum

fortis, -e - *adj.*

furor, furoris - *masc.*

gravis, -e - *adj.*

ignoro, (1)

mediocriter - *adv.*

ordo, ordinis - *masc.*

praetereo, praeterire, praeterivi *or*

praeterii, praeteritum

sentio, sentire, sensi, sensum

supplicium, -i - *neuter*

vito, (1)

vivo, vivere, vixi, victum

English to Latin

1. Cataline, don't you realize that your plans are laid open and that your conspiracy is seen by this gathering of all good men?
2. Who of us does not know what you did last night, where you were, and whom you called together?
3. Oh, the times! Cataline lives and even comes into the senate and marks each and every one of us for slaughter.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, summarize Cicero's condemnation of Cataline and his plea for the death penalty. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

PRONOUNS

indefinite

- quidam - “a certain”-Used when speaker has someone or something specific in mind, but isn’t naming it.
- aliquis, aliquid - “some”, “any”-Used more generally, no specific case in mind.
- quisque, quidque - “each”-Used to cover all members of a group individually.

personal, reflexive, intensive

- third person - “he”, “she”, “it”, “they”

Normally *he, she, it, and they* in Latin are forms of **is, ea, id**. Sometimes **ille** is also used. These forms are **not** reflexive, i.e., they can’t refer back to the subject of the sentence

- reflexive

Used to refer back to the subject of the sentence. Cannot be nominative, must agree with subject in person and number. For the first and second persons, forms of the first and second person pronouns are used. For the third person, **sui, sibi, se, se** are used for both the singular and plural.

- intensive

Used to emphasize the identity of someone or something, can be any case. Do not confuse this with the reflexive. The intensive emphasizes that the person or thing itself is meant (accept no substitutes), while the reflexive refers back to the subject of the sentence.

possessive adjectives

meus, noster, tuus, vester, suus are possessive adjectives and are used to show possession for **ego, nos, tu, vos, & se**. Genitives are only used as ‘objective’ genitives and with special verbs. (See Lesson 1)

Lesson XIX

RES GESTAE DIVI AUGUSTI

“To Save the Republic”

Annos undeviginti natus exercitum privato consilio et privata impensa comparavi, per quem rem publicam a dominatione factionis oppressam in libertatem vindicavi. Res publica ne quid detrimenti caperet, senatus me pro praetore simul cum consulibus providere iussit. Populus autem eodem anno me consulem, cum consul uterque in bello cecidisset, et triumvirum rei publicae constituendae creavit. Qui parentem meum trucidaverunt, eos in exsilium expuli, iudiciis legitimis ultus eorum facinus, et postea bellum inferentis rei publicae vici bis acie. Bella terra et mari civilia externaque toto in orbe terrarum saepe gessi victorque omnibus veniam petentibus civibus peperci. Externas gentes quibus tuto ignosci potuit conservare quam excidere malui. Senatu populoque Romano consentientibus ut curator legum et morum summa potestate solus crearer, nullum magistratum contra morem maiorum delatum recepi. Quae tum per me geri senatus voluit, per tribuniciam potestatem perfeci.

“Father of His Country”

In consulatu sexto et septimo, postquam bella civilia exstinxeram, per consensum universorum potius rerum omnium, rem publicam ex mea potestate in senatus et populi que Romani arbitrium transtuli. Quo pro merito meo senatus consulto Augustus appellatus sum et clipeus aureus in curia Iulia positus est, quem mihi senatum populumque Romanum dare virtutis clementiaeque iustitiae et pietatis causa testatum est per eius clipei inscriptionem. Post id tempus auctoritate omnibus praestiti; potestatis autem nihilo amplius habui quam ceteri qui mihi quoque in magistratu collegae fuerunt. Tertium decimum consulatum cum gerebam, senatus et equester ordo populusque Romanus universus appellavit me Patrem Patriae. Cum scripsi haec, annum agebam septuagesimum sextum.

Vocabulary

aureus, -a, -um
 clementia, -ae - *fem.*
 clipeus, -i - *masc.*
 contra - *adv. & prep.*
 defero, deferre, detuli, delatum
 equester, equestris, equestre - *adj.*
 externus, -a, -um
 magistratus, -us - *masc.*
 malo, malle, malui
 mos, moris - *masc.*
 perficio, perficere, perfeci, perfectum
 potestas, -atis - *fem.*
 potius - *adv.*
 praesto, praestare, praestiti, praestitum
 privo, (1)
 trucido, (1)

English to Latin

1. The Senate ordered Augustus to see that the republic took no harm, and in the same year made him consul.
2. Although the Senate and Roman people agreed that Augustus be made sole curator of the laws, Augustus himself accepted no office against the custom of the ancestors.
3. While Augustus was serving his thirteenth consulship, the entire Roman people named him the Father of his Country.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, based on his statements above, say which achievements (and why) would Augustus have considered his greatest. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

TENSES

present, imperfect, & future vs. perfects

The present, imperfect, and future are used for continuing or unfinished action in the present, past, and future, while the perfect, past perfect, and future perfect describe an action which has already been finished in the present, past, and future. The perfect can also be used to describe a simple occurrence of an action in the past, while the present and future tenses are used for simple occurrences of an action in the present and future.

Uncompleted Action

present - portat	imperfect - portabat	future - portabit
present simple "he carries"	past continuous "he was carrying"	future simple "he will carry"
present continuous "he is carrying"	past repeated "he used to carry"	future continuous "he will be carrying"

Completed Action

perfect - portavit	past perfect - portaverat	future perfect - portaverit
present completed "he has carried"	past completed "he had carried"	future completed "he will have carried"
past simple "he carried"		

Lesson XX

PUGNA PHILLIPICA

Octavian Sets Out to Avenge Julius Caesar's Death

Caesar Octavianus nihil convenientius duxit quam necem avunculi vindicare tuerique acta. Itaque lege Pedia, quam consul Peditus collega eius tulerat, omnibus qui Caesarem patrem interfecerant aqua ignique interdictum erat. Cum igitur Cassius et Brutus in Macedoniam ab Asia exercitus traiecissent, Caesar quoque et Antonius in Macedoniam profecti sunt et apud urbem Philippos cum Bruto Cassioque acie concurrerunt. Primo pugnae die cornu cui Brutus praecerat, repulsis hostibus, castra Caesaris cepit; id autem in quo Cassius fuerat fugatum ac male mulcatum in altiora se receperat loca. 5

Tum Cassius, ex sua fortuna eventum collegae aestimans, dimisit evocatum iussitque nuntiare sibi quae esset multitudo hominum quae ad se tenderet. Tardius eo nuntiante, cum in vicino esset agmen cursu ad eum tendentium, neque pulvere aut facies aut signa denotari possent, existimans hostes esse qui iruerent, lacerna caput circumdedit extantamque cervicem interritus liberto praebuit. Deciderat Cassii caput, cum evocatus advenit nuntians Brutum esse victorem. Qui cum imperatorem prostratum videret, "Sequar," inquit, "eum quem mea occidit tarditas," et ita in gladium incubuit. 10 15

The Defeat of Brutus

Post paucos deinde dies Brutus iterum confligit cum hostibus et, victus acie, cum in tumultum nocte ex fuga se recepisset, impetravit a Stratone, familiari suo, ut manum morituro commodaret sibi, impellens se in mucronem gladii eius, uno ictu trasfixus, expiravit protinus. Hunc exitum M. Bruti septimum et tricesimum annum agentis Fortuna esse voluit, incorrupto animo eius in diem quae illi omnes virtutes unius temeritate facti abstulit. Fuit autem dux Cassius melior quanto vir Brutus; e quibus Brutum amicum habere malles, inimicum magis timeres Cassium; in altero maior vis, in altero virtus. Qui si vicissent, quantum rei publicae interfuit Caesarem Octavianum potius habere quam Antonium principem, tantum retulisset habere Brutum quam Cassium. 20 25

Fractis Bruti Cassiique partibus, Antonius, transmarinas obiturus 30
 provincias, ad Orientem ordinandum substitit. Caesar autem in Italiam
 ad veteranos municipalibus agris collocandos regressus est. Nec successum
 victoriae moderatus est, sed, capite Bruti Romam misso ut statuae Caesaris
 subiceretur, in alios splendidissimos captivos non sine verborum
 contumelia saeviit 35

Vocabulary

colloco, (1)	nex, necis - <i>fem.</i>
evoco, (1)	occido, occidere, occidi,
familiaris, -e - <i>adj.</i>	occisum
frango, frangere, fregi, fractum	quoque - <i>adv.</i>
ignis, -is - <i>masc.</i>	tendo, tendere, tetendi,
incumbo, incumbere, incubui,	tentum
incubitum	tumulus, -i - <i>masc.</i>
interdico, interdicere, interdixi,	vindico, (1)
interdictum	
intersum, interesse, interfui,	
interfuturum	

English to Latin

1. Cassius sent off a re-enlisted veteran to report who the multitude was, which was advancing toward him.
2. The veteran came too late, and when he saw his general stretched out, said that he would fall on his sword.
3. With Brutus and Cassius having been killed, Antony went to set the East in order and Caesar returned to Italy.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell which of the two, Cassius or Brutus, met a better end, and why you think so. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

SUBJUNCTIVES - *USED AS MAIN VERB*

volitive subjunctive

A present subjunctive (or sometimes a perfect) can be used to express a strong wish on the part of the speaker, or even a command. Its negative is **ne**.

veniamus - "let us go!"

pecuniam **capiat** - "let him take the money"

ne id **faciant** - "let them not do that"

fiat lux - "let there be light"

potential/unreal subjunctive

A subjunctive main verb can also express a situation which is hypothetical, impossible, unlikely, or possible, but not currently true. This usage is particularly common in conditional statements.

si dives **essem**, felix **essem** - "if I **were** a rich man, I **would be** happy"

Lesson XXI

BELLUM ACTIACUM

Antony and Cleopatra Reach for World Domination

Antonius, cum contra Parthos profectus esset, fame et pestilentia laborans pro victo recessit. Expeditione repulsa, captus amore Cleopatrae in regio se sinu reficiebat. Ita mulier Aegyptia ab ebrio imperatore pretium libidinum Romanum imperium petiit; et promisit Antonius. Hic igitur coepit non sibi dominationem parare sed Cleopatrae; nec tacite, sed 5 patriae, nominis, togae oblitus, totus in monstrum illud ut mente ita victu quoque cultuque desciverat: aureum in manu baculum, in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema tantum deerat. Crescente deinde amentia, bellum patriae inferre constituit. Regina igitur comitante, milites suos regiasque naves ad Actium, Ambracii sinus 10 promunturium, contraxit.

Ad primam horum novorum motuum famam Caesar Octavianus a Brundisio traiecerat, ut venienti bello occurreret. Advenit deinde maximi discriminis dies, quo Caesar Antoniusque, productis classibus, pro salute alter, in ruinam alter terrarum orbis apud Actium navali proelio dimicavere. 15 In serum dimicatione protracta, prima occupavit fugam Cleopatra. Antonius fugientis reginae quam pugnantis militis sui comes esse maluit, et imperator, qui in desertores saevire debuerat, desertor exercitus sui factus est.

Appointment with an Asp

Proximo deinde anno Caesar Aegyptum petiit, obsessaque Alexandria, 20 quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Antonius quidem seras condiciones pacis frustra temptans, se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiae crimina morte redimeret. At Cleopatra ad pedes Caesaris provoluta temptavit oculos ducis; sed nequiquam, nam pulchritudo eius infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quae 25 offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit et Caesarem se triumpho servare magno opere cupere vidit, incautiorem nancta custodiam, in mausoleum (sepulchra regum sic vocant) se recepit. Ibi ornatissimos, ut solebat, induta cultus in referto odoribus sarcophago iuxta

suum se collocavit Antonium et, inlata aspide, morsu eius, expers muliebris metus, spiritum reddidit. Caesar ambobus communem sepulturae honorem tribuit ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici iussit. Sic ultimam bellis civilibus imposuit manum. Fuitque et fortuna et clementia Caesaris dignum, quod nemo ex eis qui contra eum arma tulerant ab eo iussive eius interemptus est. 30 35

Vocabulary

adeo - <i>adv.</i>	metus, -us - <i>masc.</i>
classis, -s - <i>fem.</i>	opus, operis - <i>neuter</i>
comes, comitis - <i>masc. & fem.</i>	pes, pedis - <i>masc.</i>
contraho, contrahere, contraxi, contractum	ruina, -ae - <i>fem.</i>
cultus, cultus - <i>masc.</i>	saevio, saevire, saevii, saevitum
despero, (1)	serus, -a, -um
dignus, -a, -um	tempto, (1)
infero, inferre, intuli, inlatum	triumphus, -i - <i>masc.</i>

English to Latin

1. When Antony was caught by the love of Cleopatra, he promised to obtain domination not for himself, but for the Egyptian woman.
2. With Antony's madness growing, Octavian decided to lead his fleet to Actium so that he could meet Antony going to war.
3. Caesar was saving Cleopatra for his triumph, but she placed herself next to Antony and with the bite of an asp gave up her spirit.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, summarize what you find most notable about Antony and Cleopatra and why. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

SEQUENCE OF TENSES

The tense a subjunctive in a subordinate clause is controlled by the tense of the main verb, according to a rule known as the sequence of tenses:

main verb tense	subjunctive tense	
	uncompleted action	completed action
primary or non-past (present, future, future perfect)	present	perfect
secondary or past (perfect, imperfect, past perfect)	imperfect	past perfect

SUBORDINATE CLAUSES WITH THE SUBJUNCTIVE

purpose clauses

A purpose clause in Latin is introduced by **ut**, or **ne** for the negative, and a verb in the subjunctive. Although purpose clauses may be translated as infinitives in English, Latin does NOT use infinitives for purpose.

venit ut eam **videat** - "he comes **to see** her (that he might see her)"

fugiunt **ne capiantur** - "they flee **so that they will not be captured**"

result clauses

A result clause in Latin is introduced by **ut**, a verb in the subjunctive, and usually a word like **tantus** ("so great"), **tam** ("so"), **ita** ("in such a way"), **sic** ("in such a way"), etc. in the main clause.

tanti hostes sunt **ut** facile **vincant** - "there are **so many** of the enemy **that they conquer** easily"

fearing clauses

Fear that something will or will not happen is expressed by a clause with *ut* or *ne* and the subjunctive. However, contrary to purpose clauses, **ne** is *positive*, and **ut** is *negative*. Being afraid to do something is expressed by an infinitive.

timet **ne** hostes **oppugnent** - "he is afraid **that** the enemy **is attacking**"

timet **ut** socii **veniant** - "he is afraid **that** the allies **are not coming**"

timet **pugnare** - "he is afraid **to fight**"

SECTION • THREE

PLINY

Lesson XXII

PLINY, EPISTULA 30

Largius Macedo Attacked by Own Slaves

Rem atrocem nec tantum epistula dignam Largius Macedo, vir praetorius, a servis suis passus est, superbus alioqui dominus et saevus et qui servisse patrem suum parum, immo nimium meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repente eum servi circumstant: alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus et ventrem atque etiam, foedum dictu, verenda 5 contundit; et cum exanimem putarent, abiciunt in fervens pavimentum, ut experientur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia se non sentire simulabat, immobilis et extentus fidem peractae mortis implevit.

Tum demum quasi aestu solutus effertur: excipiunt servi fidiiores, concubinae cum ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus et 10 recreatus loci frigore sublatis oculis agitatoque corpore vivere se, et iam tutum erat, confitetur. Diffugiunt servi; quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur. Ipse paucis diebus aegre focilatus non sine ultionis solacio decessit, ita vivus vindicatus, ut occisi non solent.

Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii 15 nec est quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus et mitis; non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. Verum haec hactenus.

Quid praeterea novi? quid? nihil; alioqui subiungerem: nam et charta adhuc superest, et dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod oppor- 20 tune de eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romae lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. eques Romanus a servo eius ut transitum daret manu leviter admonitus convertit se nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum Macedoniam tam graviter palma percussit, ut paene concideret. Ita balineum illi quasi per gradus quosdam 25 primum contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

Vocabulary

accido, accidi, –	epistula, -ae - <i>fem.</i>
adhuc - <i>adv.</i>	immo - <i>adv.</i>
alioqui - <i>adv.</i>	lavo, lavare, lavi, lautum
balineum, -i - <i>neuter</i>	os, oris - <i>neuter</i>
circumsisto, circumstistere, circumsteti, circumstatum	pectus, pectoris - <i>neuter</i>
confiteor, confiteri, confessus sum - <i>deponent</i>	percutio, percutere, percussi, percussum
contumelia, -ae - <i>fem.</i>	praeterea - <i>adv.</i>
converto, convertere, converti, conversum	simulo, (1)
	solvo, solvere, solvi, solutum
	verum - <i>adv.</i>

English to Latin

1. The slaves threw Macedo, unconscious, to the hot floor to find out if he was alive.
2. The slaves carried him out as if he had passed out from the heat, and then, since it was now safe, he confessed that he was still alive.
3. When his slave warned a knight to give way, the knight struck Macedo himself so heavily that he almost fell down.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell how you would have handled Macedo's slave problems, and why. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

RELATIVE CLAUSES

antecedent agreement and case

A relative pronoun must agree in number and gender with its antecedent, that is the word in the main clause it refers to. The case of the pronoun depends on its function in the relative clause.

puellae, **quas** vidi, pulchrae erant - “the girls, **whom** I saw were beautiful”

quas is feminine plural because its antecedent is **puellae**. **quas** is accusative because it is the direct object of **vidi** in the relative clause.

relative clauses of purpose & characteristic

Relative clauses with a subjunctive verb are some times used to indicate purpose, characteristic, or natural result.

misit legatos **qui** pacem peterent - “he sent ambassadors to seek (who would seek) peace”

talis vir erat **qui** dux bonus esset - “he was the sort of man to be (who would be) a good leader”

relative clauses in indirect statements/questions

In indirect statements or questions, the verb of the relative clause is usually subjunctive.

dixit puellas **quas vidisset** pulchras esse - “he said that the girls **whom he had seen** were beautiful”

Lesson XXIII

PLINY, EPISTULA 31

Great Deeds vs. Famous Deeds

Adnotasse videor facta dictaque virorum feminarumque alia clariora esse alia maiora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniae sermone. Neptis haec Arriae illius quae marito et solacium mortis et exemplum fuit. Multa referebat aviae suae non minora hoc, sed obscuriora; quae tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt.

5

Arria Conceals her Son's Illness from her Husband

Aegrotabat Caecina Paetus, maritus eius, aegrotabat et filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius decessit eximia pulchritudine, pari verecundia, et parentibus non minus ob alia carus, quam quod filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus: quin immo, quotiens cubiculum eius intraret, vivere filium atque etiam commodiorem esse simulabat ac persaepe interroganti quid ageret respondebat 'bene quievit, libenter cibum sumpsit.' Deinde, cum diu cohabitae lacrimae vincerent prorumperentque, egrediebatur: tunc se dolori dabat: satiata siccis oculis composito vultu redibat, tamquam orbitatem foris reliquisset.

10

Arria's Famous Deed - "It Doesn't Hurt"

Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac paene divinam 'Paete, non dolet.' Sed tamen ista facienti, ista dicenti gloria et aeternitas ante oculos erant: quo maius est sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae abdere lacrimas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere.

15

20

Arria's Unknown Bravery

Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Paetus in partibus et occiso Scriboniano Romam trahebatur. Erat ascensus navem: Arria milites orabat ut simul imponeretur. 'Nempe enim,' inquit 'daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: omnia sola praestabo.' Non

25

impetravit: conduxit piscatoriam nauculam ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium, 'ego' inquit 'te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?' ex quo manifestum est ei consilium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin etiam, cum Thrasea, gener eius, deprecaretur ne 30 mori pergeret interque alia dixisset 'vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?' respondit 'si tam diu tantaque concordia vixerit tecum, quam ego Paeto, volo.' Auxerat hoc responso curam suorum, attentius custodiebatur: sensit et 'nihil agitis.' inquit, 'potestis enim efficere ut male moriar, ut non moriar non potestis.' Dum haec dicit, exiit cathedra 35 adversoque parieti caput ingenti impetu impexit et corruit. Focilata 'dixeram' inquit 'vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis.' Videntur haec tibi maiora illo 'Paete, non dolet,' ad quod per haec perventum est? cum interim illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde colligitur quod initio dixi, alia esse 40 clariora alia maiora. Vale.

Vocabulary

aegroto, (l)	oculus, -i - <i>masc.</i>
aeternitas, - atis - <i>fem.</i>	praemium, -i - <i>neuter</i>
cibus, -i - <i>masc.</i>	respondeo, respondere, respondi, responsum
doleo, dolere, dolui, doliturus	simul - <i>adv.</i>
gloria, -ae - <i>fem.</i>	solacium, -i - <i>neuter</i>
impono, imponere, imposui, impositum	unde - <i>adv.</i>
lacrima, -ae - <i>fem.</i>	verecundia, -ae - <i>fem.</i>
mors, mortis - <i>fem.</i>	

English to Latin

1. Arria so managed her son's funeral that her husband was ignorant; she would enter his room as if she had left her bereavement outside.
2. When Paetus was about to board the ship, Arria begged to that she be put on board and said she would provide everything.
3. Arria said that she would find a hard way to death if the easy one were denied to her.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell what you think of Arria's character, and why you think so. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

DIRECT VS. INDIRECT DISCOURSE

Direct discourse describes statements (or thoughts), questions, and commands that have exactly the form and words that the original speaker/writer used. In other words, they are "direct" quotes.

Indirect discourse, on the other hand, is a paraphrased, or indirect, report of what someone said, thought, or wrote.

direct statement

nominative subject + indicative verb

is venit - "he is coming"

indirect statement

accusative subject + verb in infinitive

dicit **eum venire** - "he says **that he is coming**"

The tense of the infinitive is governed by the rule for infinitive tenses, see Lesson XVI.

direct question

question word + indicative

venitne? - “is he coming?”

ubi es? - “where are you?”

indirect question

question word + subjunctive

rogat **num veniat** - “he asks **if he is coming**”

scit **ubi sis** - “he knows **where you are**”

The tense of the subjunctive is governed by the rule for sequence of tenses, see Lesson XXI.

Note: so long as it is phrased as a question, introduced by a question word, it counts as an indirect question, and the main verb can be any verb of asking, saying, thinking, perceiving, knowing, etc.

direct command

•imperative

movete! - “move!”

•volitive subjunctive

veniamus! - “let us go!”

indirect command

A verb of commanding, warning, advising, etc. followed by **ut** or **ne** + subjunctive (same form as purpose clause, see Lesson XXI)

imperat ut moveant - “he commands that they move”

monet ne veniamus - “he advises that we do not come”

The tense of the subjunctive is governed by the rule for sequence of tenses, see Lesson XXI.

Lesson XXIV

PLINY, EPISTULA 59

The Death of Pliny's Uncle in the Eruption of Vesuvius

Petis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago: nam video morti eius, si celebretur a te, immortalam gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu quasi semper victurus occideret, quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit, multum tamen 5
perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto quibus deorum munere datum est aut facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos vero quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, depono etiam quod iniungis. 10

The Beginning of the Eruption

Erat Miseni classemque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea indicat ei apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex 15
quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est), oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo, quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat: candida 20
interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum.

Uncle Pliny Goes to Investigate

Iubet liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam: respondi studere me malle, et forte ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accipit codicillos Rectinae Tasci imminente periculo 25
exterritae (nam villa eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga): ut se tanto discrimini eriperet orabat. Vertit ille consilium et quod studioso animo

incohaerat obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinae modo sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium.

Properat illuc unde alii fugiunt rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus cinis indicebat, quo propius accederent, calidior et densior, iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides, iam vadum subitum ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti ‘fortes’ inquit, ‘fortuna iuvat, Pomponianum pete.’

Uncle Pliny is Stranded by Contrary Winds

Stabiis erat, diremptus sinu medio (nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur): ibi, quamquam nondum periculo adpropinquante, conspicuo tamen et cum cresceret proximo, sarcinas contulerat in naves certus fugae, si contrarius ventus resedisset. Quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur, utque timorem eius sua securitate leniret, deferri in balineum iubet: lotus accubat, cenat aut hilaris aut, quod aeque magnum, similis hilari.

Interim e Vesuvio monte pluribus in locis latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit et quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area ex qua diaeta adibatur ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit seque Pomponiano ceterisque qui pervigilaverant reddit.

They Move into the Open

In commune consultant, intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant et quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur; quod tamen

periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud 60
 alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt:
 id munimentum adversus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus
 noctibus nigrior densiorque, quam tamen faces multae variaque lumina
 solabantur.

A Cloud of Poisonous Gas Overcomes Uncle Pliny

Placuit egredi in litus et ex proximo aspicere, ecquid iam mare 65
 admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat. Ibi super
 abiectum linteum recubans semel atque iterum frigidam poposcit
 hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulphuris
 alios in fugam vertunt, excitant illum. Innitens servulis duobus adsurrexit
 et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo 70
 clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter
 aestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo quem novissime viderat erat
 tertius), corpus inventum integrum, inlaesum opertumque, ut fuerat
 indutus: habitus corporis quiescenti quam defuncto similior.

Interim Miseni ego et mater - sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam 75
 de exitu eius scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiciam, omnia me
 quibus interfueram quaeque statim, cum maxime vera memorantur,
 audieram persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistulam
 aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

Vocabulary

aliquis, aliqua, aliquid	interim - <i>adv.</i>
ascendo, ascendere, ascendi, ascensum	nubes, -is - <i>fem.</i>
avunculus, -i - <i>masc.</i>	posco, poscere, poposci, –
beatus, -a, -um	propius (<i>from</i> prope)
casus, -us - <i>masc.</i>	proximus, -a, -um
cinis, cineris - <i>masc.</i>	pulcher, pulchra, pulchrum
diffundo, diffundere, diffudi, diffusum	quamvis - <i>adv.</i>
diripio, diripere, diripui, direptum	quasi - <i>adv.</i>
egredior, egredi, egressus - <i>deponent</i>	quiesco, quiescere, quievi, quietum
excito, (1)	rectus, -a, -um
frequens, -entis - <i>adj.</i>	similis, -e - <i>adj.</i>
fuga, -ae - <i>fem.</i>	timor, timoris - <i>masc.</i>
incendium, -i - <i>neuter</i>	

English to Latin

1. When he asked me if I wished to go along, I answered that I preferred to study and write what he had assigned.
2. In order to sooth fear with his own confidence, when he had dined he rested in a truly deep sleep.
3. Since they feared the fall of pumice they put pillows on their heads as protection against falling objects.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, tell what you think of Uncle Pliny's final actions, and why. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

“CUM” CLAUSES

The conjunction **cum** may be used with three different meanings:

- “when” - with subjunctive or indicative

cum venisset (or venerat) castra posuit - “**when** he had come, he pitched camp”

- “since” - with subjunctive only

cum hostis esset, interfectus est - “**since** he was an enemy, he was killed”

- “although” - with subjunctive only (and **tamen** or some similar word)

cum hostis esset, eum tamen non interfecimus -
“**although** he was an enemy, however we did not kill him”

Lesson XXV

PLINY, EPISTULA 90

What Shall I Do with the Christians?

Sollemne est mihi, domine, omnia de quibus dubito ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant; detur paenitentiae venia, an ei qui omnino Christianus fuit desisse non prosit; nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. 5

Interim in iis qui ad me tamquam Christiani deferebantur hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos an essent Christiani: confitentes iterum ac tertio interrogavi supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, quaecumque esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiae, quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine plures species inciderunt. 10
Propositus est libellus sine auctore multorum nomina continens. Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeunte me deos appellarent et imagini tuae, propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, ture ac vino supplicarent, praeterea male dicerent Christo, quorum nihil posse cogi dicuntur qui sunt re vera Christiani, dimittendos esse putavi. 15
Alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox negaverunt; fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti. Hi quoque omnes et imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt et Christo male dixerunt. 20

The Christian "Superstition"

Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidam fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi 25

discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum 30
tamen et innoxium; quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo
secundum mandata tua hetaerias esse vetueram.

Quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae
dicebantur, quid esset veri et per tormenta quaerere. Nihil aliud inveni 35
quam superstitionem pravam immodicam. Ideo dilata cognitione ad
consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione,
maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis
ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et vocabuntur. Neque
civitates tantum sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio
pervagata est; quae videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat prope 40
iam desolata templa coepisse celebrari et sacra sollemnia diu intermissa
repeti pastumque venire victimarum, cuius adhuc rarissimus emptor
inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari
possit, si sit paenitentiae locus.

Epistula 91 - Trajan's Reply

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui 45
Christiani ad te delati fuerant secutus es. Neque enim in universum aliquid
quod quasi certam formam habeat constitui potest. Conquirendi non sunt:
si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negaverit se
Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando dis
nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentia impetret. 50
Sine auctore vero propositi libelli in nullo crimine locum habere debent.
Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.

Vocabulary

auctor, -oris - <i>masc.</i>	instruo, instruere, instruxi, instructum
consto, constare, constitui, constat	invenio, invenire, inveni, inventum
consulo, consulere, consului, consultum	paenitentia. -ae - <i>fem.</i>
crimen, criminis - <i>neuter</i>	propono, proponere, proposui, propositum
debeo, debere, debui, debitum	punio, punire, punivi, punitus
desino, desinere, desii, desitum	scelus, sceleris - <i>neuter</i>
discrimen, -inis - <i>neuter</i>	soleo, solere, solitus sum
dubito, (1)	sollemnis, -e - <i>adj.</i>
incido, incidere, incidi, incasum	

English to Latin

1. I ask them if they are Christians, and if they admit it I threaten them with punishment.
2. I believed it was necessary to seek from two attendants by torture what was true, and I found only extreme superstition.
3. Christians are not to be sought out, and if they do deny that they are Christians by praying to the gods, they should obtain pardon.

Directed Composition

In 4 or 5 **Latin** sentences, give your own assessment of Pliny's policy towards the Christians. Points will be given for: use of vocabulary, correct grammar, and creativity.

SUMMARY OF PURPOSE EXPRESSIONS

ut & ne + subjunctive

venimus **ut eam videremus** - "we came to see (so that we might see) her"
 pugnat **ne capiatur** - "he fights so that he will not be captured"

gerundive constructions

ad **pugnandum** - "for fighting"
oppidi capiendi causa - "for the sake of taking the town"

relative

misit legatum **qui pacem peteret** - "he sent an ambassador to seek
 (who would seek) peace"

double dative

equites misit **auxilio hostibus** - "he sent horsemen to aid
 (for an aid to) the soldiers"

SECTION • FOUR

OVID

Lesson XXVI

DEUCALION & PYRRHHA

This is a retelling of the Greek version of the flood story found throughout the literature of the Middle East, including the Epic of Gilgamesh and Genesis.

The Flood

Separat Aonios Aetaeis Phocis ab arvis,
 terra ferax, dum terra fuit, sed tempore in illo
 pars maris et latus subitarum campus aquarum; 315
 mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
 nomine Parnasus, superantque cacumina nubes:
 hic ubi Deucalion—nam cetera texerat aequor—
 cum consorte tori parva rate vectus adhaesit,
 Corycidas nymphas et numina montis adorant 320
 fatidicamque Themina, quae tunc oracla tenebat.
 non illo melior quisquam nec amantior aequi
 vir fuit aut illa metuentior ulla deorum.
 Iuppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem
 et superesse virum de tot modo milibus unum 325
 et superesse videt de tot modo milibus unam,
 innocuos ambos, cultores numinis ambo,
 nubila disiecit, nimbisque aquilone remotis
 et caelo terras ostendit et aethera terris.
 nec maris ira manet, positoque tricuspide telo 330
 mulcet aquas rector pelagi supraque profundum
 extantem atque umeros innato murice tectum
 caeruleum Tritona vocat, conchaeque sonanti
 inspirare iubet fluctusque et flumina signo 335
 iam revocare dato: cava bucina sumitur illi
 tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo,
 bucina, quae medio concepit ubi aera ponto,
 litora voce replet sub utroque iacentia Phoebo.
 tunc quoque, ut ora dei madida rorantia barba

contigit et cecinit iussos inflata receptus, 340
 omnibus audita est telluris et aequoris undis,
 et, quibus est undis audita, coercuit omnes.
 iam mare litus habet; plenos capit alveus amnes;
 flumina subsidunt, collesque exire videntur;
 surgit humus; crescunt loca decrescentibus undis: 345
 postque diem longam nudata cacumina silvae
 ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.

Deucalion and Pyrrha Alone on Earth

Redditus orbis erat; quem postquam vidit inanem
 et desolatas agere alta silentia terras,
 Deucalion lacrimis ita Pyrrham adfatur obortis: 350
 ‘O soror, o coniunx, o femina sola superstes,
 quam commune mihi genus et patruelis origo,
 deinde torum iunxit, nunc ipsa pericula iungunt!
 terrarum, quascumque vident occasus et ortus,
 nos duo turba sumus: possedit cetera pontus. 355
 haec quoque adhuc vitae non est fiducia nostrae
 certa satis: terrent etiam nunc nubila mentem.
 quis tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
 nunc animus, miseranda, foret? quo sola timorem
 ferre modo posses? quo consolante dolores? 360
 namque ego, crede mihi, si te quoque pontus haberet,
 te sequerer, coniunx, et me quoque pontus haberet.
 o utinam possim populum reparare paternis
 artibus atque animas formatae infundere terrae!
 nunc genus in nobis restat mortale duobus— 365
 sic visum superis—hominumque exempla manemus.’

Dixerat, et flebant. placuit caeleste precari
 numen et auxilium per sacras quaerere sortes.
 nulla mora est: adeunt pariter Cephisidas undas,
 ut nondum liquidas, sic iam vada nota secantes. 370
 inde ubi libatos inroravere liquores
 vestibus et capiti, flectunt vestigia sanctae
 ad delubra deae, quorum fastigia turpi
 pallebant musco stabantque sine ignibus arae.

“Your Mother’s Bones”

Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque 375
 pronus humi gelidoque pavens dedit oscula saxo.
 atque ita ‘Si precibus’ dixerunt ‘numina iustis
 victa remollescunt, si flectitur ira deorum,
 dic, Themis, qua generis damnum reparabile nostri
 arte sit, et mersis fer opem, mitissima, rebus!’ 380
 mota dea est sortemque dedit: ‘Discedite templo
 et velate caput cinctasque resolvite vestes
 ossaque post tergum magnae iactate parentis!’
 Obstipuerunt diu; rumpitque silentia voce
 Pyrrha prior iussisque deae parere recusat, 385
 detque sibi veniam, pavido rogat ore pavetque
 laedere iactatis maternas ossibus umbras.
 interea repetunt caecis obscura latebris
 verba datae sortis secum inter seque volutant.
 inde Promethides placidis Epimethida dictis 390
 mulcet et ‘Aut fallax’ ait ‘est sollertia nobis,
 aut—pia sunt nullumque nefas oracula suadent!—
 “magna parens” terra est: lapides in corpore terrae
 “ossa” reor dici: iacere hos post terga iubemur.’
 Coniugis augurio quamquam Titania mota est, 395
 spes tamen in dubio est: adeo caelestibus ambo
 diffidunt monitis; sed quid temptare nocebit?
 discedunt velantque caput tunicasque recingunt
 et iussos lapides sua post vestigia mittunt.
 saxa—quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?— 400
 ponere duritiem coepere suumque rigorem
 mollirique mora mollitaque ducere formam.
 mox, ubi creverunt naturaque mitior illis
 contigit, ut quaedam, si non manifesta, videri
 forma potest hominis, sed uti de marmore coepta, 405
 non exacta satis rudibusque simillima signis.
 quae tamen ex illis aliquo pars umida suco
 et terrena fuit, versa est in corporis usum:
 quod solidum est flectique nequit, mutatur in ossa,

quae modo vena fuit, sub eodem nomine mansit,	410
inque brevi spatio superiorum numine saxa	
missa viri manibus faciem traxere virorum,	
et de femineo reparata est femina iactu.	
inde genus durum sumus experiensque laborum,	415
et documenta damus, qua simus origine nati.	

Vocabulary

caelestis
 cingo
 coniunx
 dolor
 flecto
 iacto
 lapis
 numen
 os, ossis
 pontus
 sors

Meter

For lines 324 - 327 on page 104:

1. Copy the lines, leaving at least one blank line after each line.
2. Place a - under each syllable that must be long by "position".
3. Mark the remaining longs (with -) and shorts (with $\bar{\text{v}}$) so that you get 6 feet.
Place a "/" between each foot.

Directed Composition

In your own (Latin and grammatical) words briefly tell what Deucalion and Pyrrha did.

Lesson XXVII

APOLLO & DAPHNE

Daphne was but one of many unsuccessful love affairs of the god Apollo.

The Argument between Apollo and Cupid

Primus amor Phoebi Daphne Peneia: quem non
 fors ignara dedit, sed saeva Cupidinis ira.
 Delius hunc nuper, victo serpente superbus,
 viderat adducto flectentum cornua nervo 455
 ‘Quid’ que ‘tibi, lascive puer, cum fortibus armis?’
 dixerat: ‘ista decent umeros gestamina nostros,
 qui dare certa ferae, dare vulnere possumus hosti,
 qui modo pestifero tot iugera ventre prementem
 stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis. 460
 tu face nescio quos esto contentus amores
 irritare tua, nec laudes adserere nostras.’
 Filius huic Veneris ‘Figat tuus omnia, Phoebe,
 te meus arcus’ ait: ‘quantoque animalia cedunt
 cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra.’ 465

Cupid Uses his Arrows on Apollo and Daphne

Dixit et eliso percussis aere pennis
 inpiger umbrosa Parnasi constitit arce
 eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
 diversorum operum: fugat hoc, facit illud amorem.
 quod facit, auratum est et cuspide fulget acuta: 470
 quod fugat, obtusum est et habet sub harundine plumbum.
 hoc deus in nympha Peneide fixit, at illo
 laesit Apollineas traiecta per ossa medullas.
 protinus alter amat, fugit altera nomen amantis
 silvarum latebris captivarumque ferarum 475
 exuviis gaudens innuptaeque aemula Phoebes.
 vitta coercebat positos sine lege capillos.

multi illam petiere, illa aversata petentes
 impatiens expersque viri nemora avia lustrat,
 nec, quid Hymen, quid Amor, quid sint connubia, curat 480
 saepe pater dixit 'Generum mihi, filia, debes.'
 saepe pater dixit 'debes mihi, nata, nepotes,'
 illa velut crimen taedas exosa iugales
 pulchra verecundo subfuderat ora rubore
 inque patris blandis haerens cervice lacertis 485
 'Da mihi perpetua, genitor carissime,' dixit
 'virginitate frui! dedit hoc pater ante Dianae.'
 ille quidem obsequitur. sed te decor iste, quod optas,
 esse vetat, votoque tuo tua forma repugnat.
 Phoebus amat visaeque cupit connubia Daphnes, 490
 quodque cupit, sperat, suaque illum oracula fallunt.
 utque leves stipulae demptis adolentur aristis,
 ut facibus saepe ardent, quas forte viator
 vel nimis admovit vel iam sub luce reliquit,
 sic deus in flammis abiit, sic pectore toto 495
 uritur et sterilem sperando nutrit amorem.
 spectat inornatos collo pendere capillos,
 et 'Quid, si comantur?' ait. videt igne micantes
 sideribus similes oculos; videt oscula, quae non
 est vidisse satis; laudat digitosque manusque 500
 brachiaque et nudos media plus parte lacertos:
 siqua latent, meliora putat. fugit ocior aura
 illa levi neque ad haec revocantis verba resistit:
 'Nympha, precor, Penei, mane! non insequor hostis:
 nympha, mane! sic agna lupum, sic cerva leonem, 505
 sic aquilam penna fugiunt trepidante columbae,
 hostes quaeque suos: amor est mihi causa sequendi!
 me miserum! ne prona cadas, indignave laedi
 crura notent sentes, et sim tibi causa doloris!
 aspera, qua properas, loca sunt: moderatius, oro, 510
 curre fugamque inhibe! moderatius insequar ipse.
 cui placeas, inquire tamen! non incola montis,
 non ego sum pastor, non hic armenta gregesque

horridus observo! nescis, temeraria, nescis,
 quem fugias, ideoque fugis. mihi Delphica tellus 515
 et Claros et Tenedos Patareaque regia servit.
 Iuppiter est genitor! per me quod eritque fuitque
 estque, patet: per me concordant carmina nervis!
 certa quidem nostra est, nostra tamen una sagitta
 certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit. 520
 inventum medicina meum est, opiferque per orbem
 dicor, et herbarum subiecta potentia nobis:
 ei mihi, quod nullis amor est sanabilis herbis,
 nec prosunt domino, quae prosunt omnibus, artes!

Daphne Calls to her Father for Aid

Plura locuturum timido Peneia cursu 525
 fugit cumque ipso verba imperfecta reliquit.
 tum quoque visa decens; nudabant corpora venti,
 obviaque adversas vibrabant flamina vestes,
 et levis impulsos retro dabat aura capillos,
 auctaque forma fuga est. sed enim non sustinet ultra 530
 perdere blanditias iuvenis deus, utque movebat
 ipse amor, admisso sequitur vestigia passu.
 ut canis in vacuo leporem cum Gallicus arvo
 vidit, et hic praedam pedibus petit, ille salutem—
 alter inhaesuro similis iam iamque tenere 535
 sperat et extento stringit vestigia rostro;
 alter in ambiguo est, an sit comprehensus; et ipsis
 morsibus eripitur tangentiaque ora relinquit;
 sic deus et virgo; est hic spe celer, illa timore.
 qui tamen insequitur, pennis adiutus Amoris 540
 ocior est requiemque negat tergoque fugacis
 inminet et crinem sparsum cervicibus adflat.
 viribus absumptis expalluit illa, citaeque
 victa labore fugae, spectans Peneidas undas
 ‘Fer, pater,’ inquit ‘opem, si flumina numen habetis! 545
 qua nimium placui, mutando perde figuram!’ 547
 vix prece finita, torpor gravis occupat artus:

mollia cinguntur tenui praecordia libro,
 in frondem crines, in ramos bracchia crescunt, 550
 pes, modo tam velox, pigris radicibus haeret,
 ora cacumen habet: remanet nitor unus in illa.
 hanc quoque Phoebus amat positaeque in stipite dextra
 sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus,
 complexusque suis ramos, ut membra, lacertis 555
 oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.
 cui deus 'At quoniam coniunx mea non potes esse,
 arbor eris certe' dixit 'mea. semper habebunt
 te coma, te citharae, te nostrae, laure, pharetrae.
 tu ducibus Latiis aderis, cum laeta Triumphum 560
 vox canet et visent longas Capitolia pompas.
 postibus Augustis eadem fidissima custos
 ante fores stabis mediamque tuebere quercum,
 utque meum intonsis caput est iuvenale capillis,
 tu quoque perpetuos semper gere frondis honores!' 565
 finierat Paeon: factis modo laurea ramis
 adnuit utque caput visa est agitasse cacumen.

Vocabulary

ait	fallo	humus	sidus
asper	fax	insequor	tellus
bracchium	fors	levis	velut
cervix	haereo	osculum	vestigium

Meter

For lines 480 - 482 and 503 - 504 on page 109:

1. Copy the lines, leaving at least one blank line after each line.
2. Place a - under each syllable that must be long by "position".
3. Mark the remaining longs (with -) and shorts (with $\sqcap$) so that you get 6 feet.
Place a "/" between each foot.

Directed Composition

In your own (Latin and grammatical) words briefly explain Apollo's problem with Daphne and its results.

Lesson XXVIII

ICARUS

This story of Icarus is one of the most famous "proofs" of the Greek belief in moderation in all things.

Daedalus interea Creten longumque perosus
 exsiliū tactusque loci natalis amore,
 clausus erat pelago. 'Terras licet' inquit 'et undas 185
 obstruat, at caelum certe patet: ibimus illac!
 omnia possideat, non possidet aera Minos.'
 dixit et ignotas animum dimittit in artes,
 naturamque novat. nam ponit in ordine pennas,
 a minima coeptas, longa breviorē sequenti, 190
 ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
 fistula disparibus paulatim surgit arenis.
 tum lino medias et ceris adligat imas,
 atque ita compositas parvo curvamine flectit,
 ut veras imitetur aves. puer Icarus una 195
 stabat et ignarus sua se tractare pericla,
 ore reidentem modo, quas vaga moverat aura,
 captabat plumas, flavam modo pollice ceram
 molliabat lusuque suo mirabile patris
 inpediebat opus, postquam manus ultima coepto 200
 inposita est, geminas opifex libravit in alas
 instruit et natum 'Medio' que 'ut limite curras,
 Icare,' ait 'moneo, ne, si demissior ibis,
 unda gravet pennas, si celsior, ignis adurat. 205
 inter utrumque vola! nec te spectare Booten
 aut Helicen iubeo strictumque Orionis ensem:
 me duce carpe viam', pariter praecepta volandi
 tradit et ignotas umeris accommodat alas.
 inter opus monitusque genae maduere seniles, 210
 et patriae tremuere manus. dedit oscula nato
 non iterum repetenda suo pennisque levatus

ante volat comitique timet, velut ales, ab alto
quae teneram prolem produxit in aera nido:
hortaturque sequi damnosasque erudit artes 215
et movet ipse suas et nati respicit alas.
hos aliquis tremula dum captat harundine pisces,
aut pastor baculo stivave innixus arator
vidit et obstipuit, quique aethera carpere possent
credidit esse deos. et iam Iunonia laeva 220
parte Samos—fuerant Delosque Parosque relictæ—,
dextra Lebinthos erat fecundaque melle Calymne:
cum puer audaci coepit gaudere volatu
deseruitque ducem caelique cupidine tractus
altius egit iter. rapidi vicinia solis 225
mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
tabuerant cerae: nudos quatit ille lacertos,
remigioque carens non ullas percipit auras.
oraque caerulea patrium clamantia nomen
excipiuntur aqua, quae nomen traxit ab illo. 230
at pater infelix nec iam pater, ‘Icare,’ dixit,
‘Icare,’ dixit ‘ubi es? qua te regione requiram?’
‘Icare’ dicebat: pennas adspexit in undis;
devovitque suas artes corpusque sepulcro
condidit, et tellus a nomine dicta sepulti. 235

Vocabulary

aer	ignotus
aether	laevus
aura	mollis
caelum	penna
carpo	rapidus
ensis	

Meter - Elision

For lines 201 - 204 on page 112:

1. Copy the lines, leaving at least one blank line after each line.
2. Place a - under each syllable that must be long by "position".
3. Mark the remaining longs (with -) and shorts (with ˘) so that you get 6 feet.
Place a "/" between each foot.

Directed Composition

In your own (Latin and grammatical) words briefly tell what moral you think should be drawn from the tragedy of Icarus.

SECTION • FIVE

VERGIL

Lesson XXIX

AENEID BOOK I, LINES 1-100

Invocation

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
 Italiam fato profugus Laviniaque venit
 litora—multum ille et terris iactatus et alto
 vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram,
 multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
 inferretque deos Latio—genus unde Latinum
 Albanique patres atque altae moenia Romae.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
 quidve dolens regina deum tot volvere casus
 insignem pietate virum, tot adire labores 10
 impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

The Reasons for Juno's Anger

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
 Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe
 ostia, dives opum studiisque asperrima belli;
 quam Iuno fertur terris magis omnibus unam 15
 posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
 hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
 si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
 progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
 audierat Tyrias olim quae verteret arces; 20
 hinc populum late regem belloque superbum
 venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
 id metuens veterisque memor Saturnia belli,
 prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis
 (necdum etiam causae irarum saevique dolores 25
 exciderant animo; manet alta mente repostum
 iudicium Paridis spretaeque iniuria formae
 et genus invisum et rapti Ganymedis honores) -

his accensa super iactatos aequore toto
 Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli, 30
 arcebat longe Latio, multosque per annos
 errabant acti fati maria omnia circum.
 tantae molis erat Romanam condere gentem.

Juno's Fury

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
 vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant, 35
 cum Iuno aeternum servans sub pectore vulnus
 haec secum: 'mene incepto desistere victam
 nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
 quippe vetor fati. Pallasne exurere classem
 Argivum atque ipsos potuit sommergere ponto 40
 unius ob noxam et furias Aiacis Oilei?
 ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
 disiecitque rates evertitque aequora ventis,
 illum exspirantem transfixo pectore flammam
 turbine corripuit scopuloque infixit acuto; 45
 ast ego, quae divum incedo regina Iovisque
 et soror et coniunx, una cum gente tot annos
 bella gero. et quisquam numen Iunonis adorat
 praeterea aut supplex aris imponet honorem?'

The Lord of the Winds

Talia flammato secum dea corde volutans 50
 nimborum in patriam, loca feta furentibus Austris,
 Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro
 luctantis ventos tempestatesque sonoras
 imperio premit ac vinclis et carcere frenat.
 illi indignantes magno cum murmure montis 55
 circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce
 sceptrum tenens mollitque animos et temperet iras;
 ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
 quippe ferant rapidi secum verrantque per auras.
 sed pater omnipotens speluncis abdidit atris 60

hoc metuens molemque et montis insuper altos
 imposuit, regemque dedit qui foedere certo
 et premere et laxas sciret dare iussus habenas.
 ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:
 'Aeole, namque tibi divum pater atque hominum rex   65
 et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
 gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor
 Ilium in Italiam portans victosque penatis:
 incute vim ventis summersasque obrue puppis,
 aut age diversos et disice corpora ponto.   70
 sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
 quarum quae forma pulcherrima, Deiopea,
 conubio iungam stabili propriamque dicabo,
 omnis ut tecum meritis pro talibus annos
 exigat et pulchra faciat te prole parentem.'   75
 Aeolus haec contra: 'tuus, o regina, quid optes
 explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
 tu mihi quodcumque hoc regni, tu scepra Iovemque
 concilias, tu das epulis accumbere divum
 nimborumque facis tempestatemque potentem.'   80

The Storm Released

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
 impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
 quo data porta, ruunt et terras turbine perflant.
 incubuere mari totumque a sedibus imis   85
 una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
 Africus et vastos volvunt ad litora fluctus:
 insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
 eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 intonuere poli et crebris micat ignibus aether   90
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;
 ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas

talia voce refert: 'o terque quaterque beati,
 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis 95
 contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis
 Tydide! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis 100
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit!'

Vocabulary

aequor	nimbus
ara	premo
ater	ruo
divus	saevus
fas	vastus
fatum	velum
mens	vinculum
moenia	

Meter

1. Copy and scan lines 1 - 7.
2. Be able to recite these lines **FROM MEMORY**, metrically and with the correct emphasis.

Lesson XXX

AENEID BOOK I, LINES 101-173

Aeneas' Fleet at the Mercy of the Winds

Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi, tum prora avertit et undis
 dat latus, insequitur cumulo praeruptus aquae mons. 105
 hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet
 (saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus Aras,
 dorsum immane mari summo), tris Eurus ab alto 110
 in brevia et syrtis urget, miserabile visu,
 inliditque vadis atque aggere cingit harenae.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 in puppim ferit: excutitur pronusque magister 115
 volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vertex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae, 120
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

Neptune Calms the Storm

Interea magno misceri murmure pontum
 emissamque hiemem sensit Neptunus et imis 125
 stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto
 prospiciens summa placidum caput extulit unda.
 disiectam Aeneae toto videt aequore classem,
 fluctibus oppressos Troas caelique ruina.
 nec latuere doli fratrem Iunonis et irae. 130
 Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur:

'Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 iam caelum terramque meo sine numine venti,
 miscere et tantas audetis tollere moles?
 quos ego—! sed motos praestat componere fluctus. 135
 post mihi non simili poena commissa luetis.
 maturate fugam regique haec dicite vestro:
 non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
 sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
 vestras, Eure, domos; illa se iactet in aula 140
 Aeolus et clauso ventorum carcere regnet.'

Sic ait et dicto citius tumida aequora placat
 collectasque fugat nubes solemque reducit.
 Cymothoe simul et Triton adnixus acuto 145
 detrundunt navis scopulo; levat ipse tridenti
 et vastas aperit syrtis et temperat aequor
 atque rotis summas levibus perlabitur undas.
 ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
 seditio saevitque animis ignobile vulgus;
 iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat; 150
 tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
 conspexere, silent arrectisque auribus astant;
 ille regit dictis animos et pectora mulcet:
 sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
 prospiciens genitor caeloque invectus aperto 155
 flectit equos curruque volans dat lora secundo.

Aeneas & Seven Ships Make Shore

Defessi Aeneadae quae proxima litora cursu
 contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
 est in secessu longo locus: insula portum 160
 efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
 frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
 hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur
 in caelum scopuli, quorum sub vertice late
 aequora tuta silent; tum silvis scaena coruscis
 desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra; 165

fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
 intus aquae dulces vivoque sedilia saxo,
 nympharum domus. hic fessas non vincula navis
 ulla tenent, unco non alligit ancora morsu.
 huc septem Aeneas collectis navibus omni
 ex numero subit; ac magno telluris amore
 egressi optata potiuntur Troes harena
 et sale tabentis artus in litore ponunt.

Vocabulary

ferus	immanis
fidus	imus
fluctus	pelagus
latus, lateris	unda
puppis	vulgus
saxum	artus
veho	hinc
vertex	nemus
dolus	scopulus

Directed Composition

In your own (Latin and grammatical) words briefly tell why Neptune was upset with the winds, and what the Trojan's situation was after the storm.

Lesson XXXI

AENEID BOOK I, LINES 310-414

Encounter with a Huntress

After landing, Aeneas finds a herd of deer and kills one for each ship. The Trojans eat and recover their strength, although they are sad at the loss of the other ships. Then Aeneas, with his faithful companion Achates, sets out to explore the land they have come to.

classen in convexo nemorum sub rupe cavata	310
arboribus clausam circum atque horrentibus umbris	
occulit; ipse uno graditur comitatus Achate	
bina manu lato crispans hastilia ferro.	
cui mater media sese tulit obvia silva	
virginis os habitumque gerens et virginis arma	315
Spartanae, vel qualis equos Threissa fatigat	
Harpalyce volucremque fuga praevertitur Hebrum.	
namque umeris de more habilem suspenderat arcum	
venatrix dederatque comam diffundere ventis,	320
nuda genu nodoque sinus collecta fluentis.	
ac prior 'heus,' inquit, 'iuvenes, monstrate, mearum	
vidistis si quam hic errantem forte sororum	
succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,	
aut spumantis apri cursum clamore prementem.'	
Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:	325
'nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.	
o quam te memorem, virgo? namque haud tibi vultus	
mortalis, nec vox hominem sonat; o, dea certe	
(an Phoebi soror? an Nympharum sanguinis una?),	
sis felix nostrumque leves, quaecumque, laborem	330
et quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris	
iactemur doceas; ignari hominumque locorumque	
erramus vento huc vastis et fluctibus acti:	
multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.'	

The Story of Dido

Tum Venus: 'haud equidem tali me dignor honore; 335
 virginibus Tyriis mos est gestare pharetram
 purpureoque alte suras vincire coturno.
 Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
 sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 imperium Dido Tyria regit urbe profecta, 340
 germanum fugiens. longa est iniuria, longae
 ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
 huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri
 Phoenicum, et magno miserae dilectus amore,
 cui pater intactum dederat primisque iugarat 345
 ominibus. sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
 quos inter medius venit furor. ille Sychaeum
 impius ante aras atque auri caecus amore
 clam ferro incautum superat, securus amorum 350
 germanae; factumque diu celavit et aegram
 multa malus simulans vana spe lusit amantem.
 ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 coniugis ora modis attollens pallida miris;
 crudelis aras traiectaque pectora ferro 355
 nudavit, caecumque domus scelus omne rexit.
 tum celerare fugam patriaque excedere suadet
 auxiliumque viae veteres tellure recludit
 thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 hic commota fugam Dido sociosque parabat. 360
 conveniunt quibus aut odium crudele tyranni
 aut metus acer erat; navis, quae forte paratae,
 corripunt onerantque auro. portantur avari
 Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
 devenere locos ubi nunc ingentia cernes 365
 moenia surgentemque novae Karthaginis arcem,
 mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 taurino quantum possent circumdare tergo.
 sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
 quove tenetis iter?' quaerenti talibus ille 370
 suspirans imoque trahens a pectore vocem:

Aeneas Gets Advice & Protection from Venus

'O dea, si prima repetens ab origine pergam
 et vacet annalis nostrorum audire laborum,
 ante diem clauso componet Vesper Olympo.
 nos Troia antiqua, si vestras forte per auris 375
 Troiae nomen iit, diversa per aequora vectos
 forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penatis
 classe veho mecum, fama super aethera notus.
 Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo. 380
 bis denis Phrygium conscendi navibus aequor,
 matre dea monstrante viam data fata secutus;
 vix septem convulsae undis Euroque supersunt.
 ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
 Europa atque Asia pulsus.' nec plura querentem 385
 passa Venus medio sic interfata dolore est:

'Quisquis es, haud, credo, invisus caelestibus auras
 vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 perge modo atque hinc te reginae ad limina perfer.
 namque tibi reduces socios classemque relatam 390
 nuntio et in tutum versis Aquilonibus actam,
 ni frustra augurium vani docuere parentes.
 aspice bis senos laetantis agmine cycnos,
 aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto
 turbabat caelo; nunc terras ordine longo 395
 aut capere aut captas iam despectare videntur:
 ut reduces illi ludunt stridentibus alis
 et coetu cinxere polum cantusque dedere,
 haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
 aut portum tenet aut pleno subit ostia velo. 400
 perge modo et, qua te decit via, derige gressum.'

Dixit et avertens rosea cervice refulsit,
 ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
 spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
 et vera incessu patuit dea. ille ubi matrem 405
 agnovit tali fugientem est voce secutus:

'quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
 ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
 non datur ac veras audire et reddere voces?'
 talibus incusat gressumque ad moenia tendit.
 at Venus obscuro gradientis aere saepsit,
 et multo nebulae circum dea fudit amictu,
 cernere ne quis eos neu quis contingere posset
 molirive moram aut veniendi poscere causas.

410

Vocabulary

coma
 erro
 sanguis
 aurum
 caecus
 cerno
 crudelis
 bis
 haud
 pius

Meter

1. Copy and scan lines 375 - 380 on page 125.
2. Be able to recite these lines metrically and with the correct emphasis.

Lesson XXXII

AENEID BOOK I, LINES 561 -617; 748-756

Dido Offers the Trojans Protection

Still cloaked in the cloud of invisibility, Aeneas and Achates have walked into Carthage, admired the temple gates showing episodes from the Trojan war, and have found that the lost Trojan ships have also been found and that their captains have been brought before Dido. She offers them refuge and wishes for the presence of Aeneas:

Tum breviter Dido vultum demissa profatur:
 ‘solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
 res dura et regni novitas me talia cogunt
 moliri et late finis custode tueri.
 quis genus Aeneadam, quis Troiae nescit urbem, 565
 virtutesque virosque aut tanti incendia belli?
 non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
 nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
 seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
 sive Erycis finis regemque optatis Acesten, 570
 auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
 vultis et his mecum pariter considerare regnis?
 urbem quam statuo, vestra est; subducite navis;
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 atque utinam res ipse noto compulsus eodem 575
 adforet Aeneas! equidem per litora certos
 dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
 si quibus eiectus silvis aut urbibus errat.’

Out of the Cloud

His animum arrecti dictis et fortis Achates
 et pater Aeneas iamdudum erumpere nubem 580
 ardebant. prior Aeneas compellat Achates:
 ‘nate dea, quae nunc animo sententia surgit?’

omnia tuta vides, classem sociosque receptos.
 unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 summersum; dictis respondent cetera matris.' 585
 vix ea fatus erat cum circumfusa repente
 scindit se nubes et in aethera purgat apertum.
 restitit Aeneas claraque in luce refulsit
 os umerosque deo similis; namque ipsa decoram
 caesariem nato genetrix lumenque iuventae 590
 purpureum et laetos oculis adflarat honores:
 quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
 tum sic reginam adloquitur cunctisque repente
 improvisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum, 595
 Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
 o sola infandos Troiae miserata labores,
 quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
 omnibus exhaustis iam casibus, omnium egenos,
 urbe, domo socias, grates persolvere dignas 600
 non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
 gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
 di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
 usquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
 praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt 605
 saecula? qui tanti talem genuere parentes?
 in freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
 lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
 semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
 quae me cumque vocant terrae.' sic fatus amicum 610
 Ilionea petit dextra laevaue Serestum,
 post alios, fortemque Gyan fortemque Cloanthum.
 Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
 casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est:
 quid te, nate dea, per tanta pericula casus 615
 insequitur? quae vis immanibus applicat oris?
 tune ille Aeneas quem Dardanio Anchisae
 alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?

Dido's Interest in Aeneas

Dido puts on a lavish feast for the Trojans, and Venus son, Cupid, attends disguised as Aeneas son Ascanius, and through his touch Dido is infected with a passion for Aeneas. After the feasting and music has finished, Dido asks Aeneas for his story.

nec non et vario noctem sermone trahebat
 infelix Dido longumque bibebat amorem,
 multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;   750
 nunc quibus Aurorae venisset filius armis,
 nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
 'immo age et a prima dic, hospes, origine nobis
 insidias, inquit, 'Danaum casusque tuorum
 erroresque tuos; nam te iam septima portat   755
 omnibus errantem terris et fluctibus aestas.'

Vocabulary

ardeo
 for, fari
 obstipesco

Directed Composition

In your own (Latin and grammatical) words briefly explain what Aeneas' situation is at this point.

Lesson XXXIII

AENEID BOOK II, LINES 1-39

Aeneas Tells of the Fall of Troy

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
 inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
 'infandum, regina, iubes renovare dolorem,
 Troianas ut opes et lamentabile regnum
 eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi 5
 et quorum pars magna fui. quis talia fando
 Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Vlixī
 temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
 praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
 sed si tantus amor casus cognoscere nostros 10
 et breviter Troiae supremum audire laborem,
 quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,
 incipiam. Fracti bello fatisque repulsi
 ductores Danaum tot iam labentibus annis
 instar montis equum divina Palladis arte 15
 aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
 votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
 huc delecta virum sortiti corpora furtim
 includunt caeco lateri penitusque cavernas
 ingentis uterumque armato milite complent. 20

The Departure of the Greeks

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 insula, dives opum Priami dum regna manebant,
 nunc tantum sinus et statio male fida carinis:
 huc se provecti deserto in litore condunt.
 nos abiisse rati et vento petiisse Mycenās. 25
 ergo omnis longo solvit se Teucra luctu:
 panduntur portae, iuvat ire et Dorica castra
 desertosque videre locos litusque relictum:
 hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles;

classibus hic locus, hic acie certare solebant. 30
pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
at Capys, et quorum melior sententia menti, 35
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cavas uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Vocabulary

arx
miser
uterus

Lesson XXXIV

AENEID BOOK II, LINES 40 -80; 108 -198

"I Fear Greeks..."

Primus ibi ante omnis magna comitante caterva	40
Laocoon ardens summa decurrit ab arce,	
et procul 'o miseri, quae tanta insania, cives?	
creditis auctos hostis? aut ulla putatis	
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?	
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,	45
aut haec in nostros fabricata est machina muros,	
inspectura domos venturaque desuper urbi,	
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.	
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.'	
sic fatus validis ingentem viribus hastam	50
in latus inque feri curvam compagibus alvum	
contorsit. stetit illa tremens, utroque recusso	
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.	
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,	
impulerat ferro Argolicas foedare latebras,	55
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres.	

A Greek is Discovered

Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum	
pastores magno ad regem clamore trahebant	
Dardanidae, qui se ignotum venientibus ultro,	
hoc ipsum ut strueret Troiamque aperiret Achivis,	60
obtulerat, fidens animi atque in utrumque paratus,	
seu versare dolos seu certae occumbere morti.	
undique visendi studio Troiana iuventus	
circumfusa ruit certantque inludere capto.	
accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno	65
disce omnis.	
namque ut conspectu in medio turbatus, inermis,	
constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit:	

'heu, quae me tellus' inquit 'quae me aequora possunt
 accipere? aut quid iam misero mihi denique restat, 70
 cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi
 Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt?'
 quo gemitu conversi animi compressus et omnis
 impetus. hortamur fari quo sanguine cretus,
 quidve ferat; memoret quae sit fiducia capto. 75
 ille haec deposita tandem formidine fatur:
 'Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor
 vera,' inquit; 'neque me Argolica de gente negabo;
 hoc primum; nec, si miserum fortuna Sinonem
 finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. 80

Sinon's Story

Sinon explains that he was a friend of Ulysses' enemy Palamedes, and that Ulysses was plotting against him because he knew of Ulysses' role in the death of Palamedes. He then tells how he came to be left behind...

'Saepe fugam Danai Troia cupiere relicta
 moliri et longo fessi discedere bello;
 fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti 110
 interclusit hiems et terruit Auster euntis.
 praecipue cum iam hic trabibus contextus acernis
 staret equus toto sonuerunt aethere nimbi.
 suspensi Eurypylum scitatum oracula Phoebi
 mittimus, isque adytis haec tristia dicta reportat: 115
 "sanguine placastis ventos et virgine caesa,
 cum primum Iliacas, Danai, venistis ad oras:
 sanguine quaerendi reditus animaque litandum
 Argolica." vulgi quae vox ut venit ad auris,
 obstipuerunt animi gelidusque per ima cucurrit 120
 ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
 hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 protrahit in medios; quae sint ea numina divum
 flagitat. et mihi iam multi crudela canebant

artificis scelus, et taciti ventura videbant. 125
 bis quinos silet ille dies tectusque recusat
 prodere voce sua quemquam aut opponere morti.
 vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
 composito rumpit vocem et me destinat arae.
 adsensere omnes et, quae sibi quisque timebat, 130
 unius in miseri exitium conversa tulere.
 iamque dies infanda aderat; mihi sacra parari
 et salsae fruges et circum tempora vittae.
 eripui, fateor, leto me et vincula rupi,
 limosoque lacu per noctem obscurus in ulva 135
 delitui dum vela darent, si forte dedissent.
 nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi,
 nec dulcis natos exoptatumque parentem,
 quos illi fors et poenas ob nostra reposcent
 effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt. 140
 quod te per superos et conscia numina veri,
 per si qua est quae restet adhuc mortalibus usquam
 intemerata fides, oro, miserere laborum
 tantorum, miserere animi non digna ferentis.'

Priam Asks the Purpose of the Horse

His lacrimis vitam damus et miserescimus ultro. 145
 ipse viro primus manicas atque arta levare
 vincla iubet Priamus dictisque ita fatur amicis:
 'quisquis es (amissos hinc iam obliviscere Graios)
 noster eris; mihi que haec edissere vera roganti:
 quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor? 150
 quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?'
 dixerat. ille dolis instructus et arte Pelasga
 sustulit exutas vinclis ad sidera palmas;
 'vos aeterni ignes, et non violabile vestrum
 testor numen,' ait, 'vos arae ensesque nefandi, 155
 quos fugit, vittaeque deum, quas hostia gessi:
 fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,
 fas odisse viros atque omnia ferre sub auras,

si qua tegunt; teneor patriae nec legibus ullis.
 tu modo promissis maneat servataque serves 160
 Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
 omnis spes Danaum et coepti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit. impius ex quo
 Tydides sed enim scelerumque inventor Ulixes
 fatale adgressi sacro avellere templo 165
 Palladium caesis summae custodibus arcis
 corripuere sacram effigiem manibusque cruentis
 virgineas ausi divae contingere vittas:
 ex illo fluere ac retro sublapsa referri
 spes Danaum, fractae vires, aversa dea mens. 170
 nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstros.
 vix positum castris simulacrum: arsere coruscae
 luminibus flammae arrectis, salsusque per artus
 sudor iit, terque ipsa solo (mirabile dictu)
 emicuit parmamque ferens hastamque trementem. 175
 extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas,
 nec posse Argolicis excindi Pergama telis
 omina ni repetant Argis numenque reducant
 quod pelago et curvis secum avexere carinis.
 et nunc quod patrias vento petiere Mycenae, 180
 arma deosque parant comites pelagoque remenso
 improvisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
 hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
 effigiem statuere, nefas quae triste piaret.
 hanc tamen immensam Calchas attollere molem 185
 roboribus textis caeloque educere iussit,
 ne recipi portis aut duci in moenia posset,
 neu populum antiqua sub religione tueri.
 nam si vestra manus violasset dona Minervae,
 tum magnum exitium (quod di prius omen in ipsum 190
 convertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum;
 sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
 ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
 venturum et nostros ea fata manere nepotes.'

Talibus insidiis periurique arte Sinonis
credita res, captique dolis lacrimisque coactis
quos neque Tydides nec Larisaeus Achilles,
non anni domuere decem, non mille carinae.

Vocabulary

sacer
carina
manes
molis
vitta

Lesson XXXV

AENEID BOOK II, LINES 199-297; 370-401; 499-563;721-795*The Death of Laocoon*

Hic aliud maius miseris multoque tremendum obicitur magis atque improvida pectora turbat.	200
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos, sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras. ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta (horresco referens) immensis orbibus angues incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;	205
pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque sanguineae superant undas; pars cetera pontum pone legit sinuatque immensa volumine terga. fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant ardentisque oculos suffecti sanguine et igni	210
sibila lambebant linguis vibrantibus ora. diffugimus visu exsanguis. illi agmine certo Laocoonta petunt; et primum parva duorum corpora natorum serpens amplexus uterque implicat et miseros morsu depascitur artus;	215
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam bis medium amplexi, bis collo squamea circum terga dati superant capite et cervicibus altis. ille simul manibus tendit divellere nodos	220
perfusus sanie vittas atroque veneno, clamores simul horrendos ad sidera tollit: qualis mugitus, fugit cum saucius aram taurus et incertam excussit cervice securim.	225
at gemini lapsu delubra ad summa dracones effugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem, sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur. tum vero tremefacta novus per pectora cunctis insinuat pavor, et scelus expendisse merentem	

Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspede robur 230
laeserit et tergo sceleratam intors'erit hastam.
ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
numina conclamant.

The Horse is Brought into the City

dividimus muros et moenia pandimus urbis.
accingunt omnes operi pedibusque rotarum 235
subiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
intendunt: scandit fatalis machina muros
feta armis. pueri circum innuptaeque puellae
sacra canunt funemque manu contingere gaudent:
illa subit mediaeque minans inlabitur urbi. 240
o patria, o divum domus Ilium et incluta bello
moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
substitit atque utero sonitum quater arma dedere;
instamus tamen immemores caecique furore
et monstrum infelix sacrata sistimus arce. 245
tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
ora dei iussu non unquam credita Teucris.
nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Sinon Releases the Greeks

Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox 250
involvens umbra magna terramque polumque
Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teuceri
conticuere; sopor fessos complectitur artus.
et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat
a Tenedo tacitae per amica silentia lunae 255
litora nota petens, flammis cum regia puppis
extulerat, fatisque deum defensus iniquis
inclusos utero Danaos et pinea furtim
laxat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
reddit equus, laetique cavo se robore promunt 260
Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Vlives,

demissum lapsi per funem, Acamasque Thoasque
 Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon
 et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos. 265
 invadunt urbem somno vinoque sepultam;
 caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
 accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

Hector Appears to Aeneas in a Dream

Tempus erat quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit. 270
 in somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 ei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore quo redit exuvias indutus Achilli, 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis;
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios. ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces: 280
 ‘o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
 expectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores 285
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenos
 foedavit vultus? aut cur haec vulnera cerno?’
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 ‘heu fuge, nate dea, teque his’ ait ‘eripe flammis.
 hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penatis;
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere
 magna, pererrato statues quae denique ponto.’ 295
 sic ait manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Aeneas Begins the Fight

Aeneas arms himself and rushes out to assemble what Trojans he can find for a doomed attempt to save the city. They encounter the Greek Androgeos, who fatally mistakes Aeneas and company for Greeks.

Primus se Danaum magna comitante caterva	370
Androgeos offert nobis, socia agmina credens	
inscius, atque ultro verbis compellat amicis:	
'festinate, viri! nam quae tam sera moratur	
segnities? alii rapiunt incensa feruntque	
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?'	375
dixit, et extemplo (neque enim responsa dabantur	
fida satis) sensit medios delapsus in hostis.	
obstupuit retroque pedem cum voce repressit.	
improvisum aspris veluti qui sentibus anguem	
pressit humi nitens trepidusque repente refugit	380
attollentem iras et caerulea colla tumentem,	
haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.	
inruimus densis et circumfundimur armis,	
ignarosque loci passim et formidine captos	
sternimus. aspirat primo Fortuna labori.	385
atque hic successu exsultans animisque Coroebus	
'o socii, qua prima' inquit 'fortuna salutis	
monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur:	
mutemus clipeos Danaumque insignia nobis	
aptemus. dolus an virtus, quis in hoste requirat?'	390
arma dabunt ipsi.' sic fatus deinde comantem	
Androgeo galeam clipeique insigne decorum	
induitur laterique Argivum accommodat ensem.	
hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas omnisque iuventus	
laeta facit: spoliis se quisque recentibus armat.	395
vadimus immixti Danais haud numine nostro	
multaque per caecam congressi proelia noctem	
conserimus, multos Danaum demittimus Orco.	
diffugiunt alii ad navis et litora cursu	

fida petunt; pars ingentem formidine turpi
scandunt rursus equum et nota conduntur in alvo. 400

The Death of Priam

*In spite of Aeneas' efforts the Greeks are overrunning the city,
and Aeneas watches helplessly as Neoptolemus, the son of
Achilles, breaks into the Palace of King Priam.*

cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furem
caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas, 500
vidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras
sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignis.
quinquaginta illi thalami, spes ampla nepotum,
barbarico postes auro spoliisque superbi
procubuere; tenent Danaï qua deficit ignis. 505
Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
urbis uti captae casum convulsaque vidit
limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
arma diu senior desueta trementibus aevo
circumdat nequiquam umeris et inutile ferrum 510
cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus
incumbens arae atque umbra complexa penatis.
hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
praecipites atra ceu tempestate columbae,
condensae et divum amplexae simulacra sedebant.
ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
ut vidit, 'quae mens tam dira, miserrime coniunx,
impulit his cingi telis? aut quo ruis?' inquit. 520
'non tali auxilio nec defensoribus istis
tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
huc tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
aut moriere simul.' sic ore effata recepit
ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit:
 'at tibi pro scelere,' exclamat, 'pro talibus ausis 535
 di, si qua est caelo pietas quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant
 debita, qui nati coram me cernere letum
 fecisti et patrios foedasti funere vultus.
 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
 talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
 supplicis erubuit corpusque exsanguie sepulcro
 reddidit Hectoreum meque in mea regna remisit.'
 sic fatus senior telumque imbelle sine ictu
 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum, 545
 et summo clipei nequiquam umbone pependit.
 cui Pyrrhus: 'referes ergo haec et nuntius ibis
 Pelidae genitori. illi mea tristia facta
 degeneremque Neoptolemum narrare memento.
 nunc morere.' hoc dicens altaria ad ipsa trementem 550
 traxit et in multo lapsantem sanguine nati,
 implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
 extulit ac lateri capulo tenuis abdidit ensem.
 haec finis Priami fatorum, hic exitus illum
 sorte tulit Troiam incensam et prolapsa videntem 555
 Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
 regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
 avulusumque umeris caput et sine nomine corpus.
 At me tum primum saevus circumstetit horror.
 obstipui; subiit cari genitoris imago, 560
 ut regem aequaevum crudeli vulnere vidi
 vitam exhalantem; subiit deserta Creusa
 et direpta domus et parvi casus Iuli.

Escape from the City

Venus then appears to Aeneas and shows him that the city is doomed, since even the gods are fighting on the side of the Greeks. She orders him to flee and save whatever of his family and friends he can. Having rushed back home, Aeneas finds his family well, and he gets ready to lead them to safety. His crippled father Anchises, however, insists on remaining behind. Aeneas will not leave him, and considers seeking death in battle, until an omen persuades Anchises to leave. Aeneas places his father on his back, and prepares to lead his son and wife to the ships.

haec fatus latos umeros subiectaque colla
 veste super fulvique insternor pelle leonis,
 succedoque oneri; dextrae se parvus Iulus
 implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
 pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum, 725
 et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
 tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
 nunc omnes terrent aerae, sonus excitat omnis
 suspensum et pariter comitique onerique timentem.
 iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
 evasisse viam, subito cum creber ad auris
 visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 prospiciens 'nate' exclamat 'fuge, nate; propinquant.
 ardentis clipeos atque aera micantia cerno.'
 hic mihi nescio quod trepido male numen amicum 735
 confusam eripuit mentem. namque avia cursu
 dum sequor et nota excedo regione viarum,
 heu misero coniunx fatone erepta Creusa
 substitit, erravitne via seu lassa resedit,
 incertum; nec post oculis est reddita nostris. 740
 nec prius amissam respexi animumve reflexi
 quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
 venimus: hic demum collectis omnibus una
 defuit, et comites natumque virumque fefellit.

quem non incusavi amens hominumque deorumque, 745
aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penatis
commendo sociis et curva valle recondo;

Aeneas Goes back into Troy to Seek Creusa

ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.
principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro:
horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent. 755
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero: inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur; exsuperant flammae, furit aestus ad auras.
procedo et Priami sedes arcemque reviso: 760
et iam porticibus vacuis Iunonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Vlixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
crateresque auro solidi, captivaque vestis 765
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi. 770

Creusa's Ghost

quaerenti et tectis urbis sine fine ruenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui, steteruntque comae et vox faucibus haesit.
tum sic adfari et curas his demere dictis: 775
'quid tantum insano iuvat indulgere dolori,

o dulcis coniunx? non haec sine numine divum
 eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam
 fas, aut ille sinit superi regnator Olympi.
 longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum, 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris:
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Graeis servitum matribus ibo,
 Dardanis et divae Veneris nurus;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem.
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit, tenuisque recessit in auras.
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum;
 ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.
 sic demum socios consumpta nocte reviso. 795

M E T E R

LATIN METER

“Quantity” vs. “Quality”

The basic unit” of Latin verse, like English verse, is the syllable, and like English a Latin syllable consists of one and only one vowel sound, that is, only one vowel or diphthong. In most English verse (and most European verse since the Middle Ages) what matters most in scanning a meters metrical pattern is the natural stress or accent on the word - stressed syllables count as “long”, and unstressed syllables are called “short”.

In Latin (and ancient Greek) verse, however, it is not the stress which matters, but the “quantity” of each syllable, that is, the length of time it took to say each syllable. A long syllable was thought of as being sounded twice as long as a short. The longs and shorts in Latin poetry thus have nothing to do with the stress, or ictus, which remains where it would normally be in the word.

Rules of “Quantity” or Length in Latin Poetry

There are two ways a syllable can be long in Latin - by its nature, and by its position. If neither one is in effect, then the syllable should be short.

Long Syllables

A. “by nature”

1. long vowel - vowels which were normally pronounced long, marked in dictionaries (and in some texts) by a macron or long mark (“-”) over the vowel.
2. diphthong - two vowels pronounced as a single sound. All diphthongs are long - the following are usually diphthongs: **ae, au, ei, eu, oe, ui**

NOTE : there are some common exceptions -

- **ae** (“air”) is two syllables, the first long
- **eu** is occasionally two syllables as in *meus*
- **ui** in the perfect of some verbs is two syllables e.g., *timui*
 (“I feared”) is three syllables

3. Usually when two vowels together do not form a diphthong, the first will be short, but again, there are exceptions.

B. long “by position”

1. a vowel (or syllable) is long if it is followed by 2 or more consonants in a row, whether the consonants are all from the same word, or some or all of them begin the next word.
2. Exceptions:
  - a. *x* and *z* were pronounced as *cs* and *ds* respectively, so *x* and *z* each count as two consonants.
  - b. *qu* (and sometimes *gu*) were pronounced as one sound, so they always count as one consonant.
  - c. the following may count either as 1 or 2 consonants:

<i>cl</i>	<i>tl</i>	<i>pl</i>
<i>cr</i>	<i>tr</i>	<i>pr</i>
  - d. *i* and *u* are quite often consonants, even if normally pronounced as vowels, e.g. *-sonantia* may be pronounced (and scanned) as “*sonantya*” i.e., only 3 syllables; *tenuis* may be pronounced (and scanned) as “*tenvis*” i.e., only 2 syllables
  - e. *h* doesn’t count as a letter for the purposes of meter.
  - f. the final syllable of a line may always be marked the last syllable long.

Verse Patterns

While the smallest unit possible in Latin verse is the syllable, the unit usually used to form lines and stanzas of poetry is the foot. A metrical foot is a pattern of long and short syllables (usually no more than 3 or 4) which is repeated to form the line. Some common feet are:

dactyl	_ ••
spondee	_ _

NOTE : Since one long theoretically equals two shorts, in some places, e.g., dactylic hexameter, one long can be substituted for two shorts. In rarer cases, two shorts can be used instead of one long. Therefore:

$$\text{a spondee (_ _) [2 + 2 beats] = a dactyl (_ ••) [2 + 1 + 1]}$$

Dactylic Hexameter

Verse Unit: single line

Pattern: 6 dactyls (_ ••) or spondees (- -) except:

a) the fifth foot is **usually** a dactyl

b) the last foot is either a dactyl without the last syllable (_ •) or a spondee (- -)

$$\begin{array}{cccccc} \_ \bullet \bullet & | & \_ \bullet \bullet & | & \_ \bullet \bullet & | & \_ \bullet \bullet & | & \_ \bullet \bullet & | & \_ - \\ (- -) & & (- -) & & (- -) & & (- -) & & (- -) & & (- -) \end{array}$$

Example: Ovid, *Metamorphoses*, I.313-14

Separat Aonios Aetaeis Phocis ab arvis,

$$- \bullet \bullet | - \bullet \bullet | - - | - - | - \bullet \bullet | - -$$

terra ferax, dum terra fuit, sed temporé in illo

$$- \bullet \bullet | - - | - \bullet \bullet | - - | - \bullet \bullet | - -$$

Elision and Hiatus

When one word in a line of poetry ends with a vowel and the next word in the line begins with a vowel, the vowel ending the first word disappears (or elides) and the two words are run together. This is called *elision*. When elision does not occur where it should, it is called *hiatus*.

Rules and Exceptions for Elision

1. vowel + *m* at the end of a word counts as vowel, and elides into a word beginning with a vowel.
2. *h* doesn't count as a letter, and you elide "across" it.
3. a long vowel or diphthong can elide into a short vowel, and then it counts as just one short.

I N D E X

Index

A

- ablative 10
  - absolute 60
  - comparison 60
  - function 11, 59
- accusative 10
  - extent 59
  - function 11, 59
- adverbs
  - comparative 52
  - formation 52
  - irregular 52
  - superlative 52

C

- comparatives
  - declension 51
  - formation 51
  - irregular 52
- “cum” clauses 98

D

- dative 10
  - double dative 56
  - function 11, 56
  - interest 56
  - possession 56
  - purpose 56
- declensions 10

E

- eo 47

F

- fearing clause 85

G

- genitive 10
  - function 11, 55
  - objective 55
  - price 56

I

- imperative
  - present
    - active 22
- indicative
  - future
    - active 22
  - future perfect
    - active 30
    - passive 30
- imperfect
  - active 21
  - passive 30
- past perfect
  - active 30
  - passive 30

perfect
 active 29
 present
 active 20
 indirect command 94
 indirect question 94
 indirect statement 93
 infinitive
 perfect 30
 present
 active 22
 passive 22
 subjects of 68
 tenses 69
 uses 68

L

locative
 function 60

M

malo 48

N

nolo 48
 nominative 10
 function 11, 55

P

participle
 declension 34
 forming 34
 future passive
 gerund/gerundive 72
 passive periphrastic 72
 overview 34
 perfect
 passive 29
 tenses 65
 uses 65
 perfect
 stem 29
 possum 44
 pronouns
 demonstrative 15
 indefinite
 'aliquis' 26
 'quidam' 26
 uses 75
 intensive 15
 uses 75
 interrogative 25
 personal 15
 uses 75
 possessive adjectives 75
 reflexive 15
 uses 75
 relative 25
 purpose clause 84
 purpose expressions 101

R

relative clauses
  agreement 90
  characteristic 90
  in indirect statement 90
  purpose 90
result clause 84

S

subjunctive
  imperfect
    active 40
    passive 40
  past perfect
    active 43
    passive 43
  perfect
    active 43
    passive 43
  potential/unreal 81
  present
    active 39
    passive 40
  volitive 81
sum 43
superlatives
  formation 51
  irregular 52

T

tenses
  sequence of 84
  uses 78

V

volo 48

